

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Miroslav Tenkl

**VOLEBNÍ SYSTÉM DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY
PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY A JEHO
MOŽNÉ REFORMY**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Petr Lazar

České Budějovice 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českém Krumlově 29.4.2011

.....

podpis

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. Petru Lazarovi za velice konstruktivní a plodnou spolupráci, ale také svým rodičům, bez jejichž celoživotní pomoci bych tuto práci ani neměl možnost psát.

Anotace

Tenkl, M. *Volební systém do Poslanecké sněmovny Parlamentu České Republiky a jeho možné reformy*. Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra společenských věd. 2011. 80 stran

Bakalářská práce se ve své úvodní části zabývá základním teoretickým vymezením a klasifikací volebních systémů. V následné pasáži podrobně analyzuje vývoj volebního systému v českých zemích od poloviny 19. století do současnosti. Poslední část práce je zaměřena na rozbor stávajících volebních pravidel a jejich vlivu na koaliční potenciál nově vzniklých vlád. Prezentuje také jednotlivé návrhy politických stran na možnou reformu současného volebního systému.

Annotation

Tenkl, M. *The electoral system in the Parliament of the Czech Republic and its possible revision*, University of South Bohemia, Pedagogical faculty, Department of social sciences. 2011.
80 pages

This bachelor work deals in the beginning part with the basic theoretical definition and classification of electoral systems. In the next part there is the detailed analysis of the development of the electoral system in Czech countries from the first half of 19TH century until today. The last part focus on the analysis of current electoral rules and their influence on the potential of new originated governments and their potential to do a coalition. It presents also the suggestions of political parties for doing a new reform of the electoral system nowadays.

OBSAH

1. ÚVOD	7
1.1 Literární rešerše	8
1.2 Teorie a metody	9
2. TEORETICKÉ VYMEZENÍ VOLEBNÍCH SYSTÉMŮ	11
2.1 Pojem volební systém	11
2.2 Klasifikace volebních systémů	11
2.3 Většinový volební systém	11
2.3.1 Relativní většinové systémy	12
2.3.2 Absolutní většinové systémy	13
2.4 Poměrné volební systémy	14
2.4.1 Velikost volebního obvodu.....	15
2.4.2 Volební formule.....	15
2.4.3 Uzavírací klauzule	24
2.5 Smíšený volební systém.....	25
3. VÝVOJ VOLEBNÍHO SYSTÉMU V ČESKÝCH ZEMÍCH	27
3.1 Období mezi lety 1848-1918.....	27
3.1.1 Volební systém do říšských zastupitelských orgánů.....	27
3.1.2 Zemský volební systém.....	31
3.2 Období První republiky.....	31
3.2.1 Volební systém První republiky	32
3.2.2 Nedostatky volebního systému a jeho navrhované reformy	39
3.2.3 Vlivné politické strany První republiky	40
3.3 Období mezi lety 1938 – 1948	42
3.4 Socialistické Československo.....	43
3.5 Období mezi lety 1989-1993.....	43
3.5.1 Politický systém České a Slovenské federativní republiky	44
3.5.2 Volební systém ČSFR.....	44
3.6 Vývoj volebního systému samostatné České republiky	47
3.6.1 Volební systém do roku 2002	48
3.6.2 Požadavky na reformu volebního systému	50
3.6.3 Základní struktura reformního zákona	50
3.6.4 Ústavní stížnost na reformu volebního zákona	53
3.6.5 Nález Ústavního soudu	54
3.6.6 Současný volební systém České republiky.....	54

4. DŮSLEDKY SOUČASNÉHO VOLEBNÍHO SYSTÉMU NA KOALIČNÍ POTENCIÁL A JEHO MOŽNÉ REFORMY	57
4.1 Volební výsledky vyprodukované stávajícím volebním systémem	57
4.1.1 Volby 2002	57
4.1.2 Volby 2006	58
4.1.3 Volby 2010	60
4.2 Dopady současného volebního systému na koaliční potenciál	61
4.2.1 Volby v zahraničí	61
4.2.2 Volební formule	62
4.2.3 Uzavírací klauzule	63
4.2.4 Počet skrutinií	64
4.2.5 Velikost volebního obvodu	64
4.3 Porovnání nového volebního systému se starým	65
4.4 Návrhy volebních reforem	66
4.4.1 Skotský model	67
4.4.2 Řecký model	68
4.4.3 Holandský model	68
4.4.4 Shrnutí navrhovaných reforem Topolánkovy vlády	69
4.4.5 Postoj ČSSD	70
4.4.6 Vlastní stanovisko	72
5. ZÁVĚR	74
6. SUMMARY	76
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	78
8. SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	80

1. ÚVOD

Stává se to koloritem povolebního vývoje v České republice. Záhy po zveřejnění konečných výsledků parlamentních voleb plní úvahy nad volebním systémem první stránky novin, rozdmýchávají vášně na politické scéně, aktivizují společnost. Je to zcela logické. Od vzniku samostatné České republiky vznikla jediná vláda podpořená pohodlnou většinou v poslanecké sněmovně. Jedná se o tu současnou.

Přitom jediné silná, akceschopná a stabilní vláda má předpoklady realizovat naplno svoje cíle a posunout společnost kupředu. Ovšem jasná většina se v poměrném zastoupení českého parlamentního systému sestavuje velmi obtížně. Jedním z mála řešení této situace je změna volebního systému, který by dokázal lépe nastavit rozložení sil ve sněmovně a nabídl by politikům širší manévrovací prostor pro skládání povolebních koalic.

Jaké jsou příčiny současného neutěšeného stavu, jakým způsobem k němu Česká republika dospěla a jak z něho vybřednout, bude předmětem analýzy této bakalářské práce.

Problematika volebního systému je jednou z nejrozsáhlejších politologických disciplín, která je pro svou složitost odsunována širokou veřejností často na okraj zájmu. Přitom právě volební systém je mocným hybatelem volebních výsledků a má velký vliv na chování a strategii voličů. Nejen proto bude v této práci kladen důraz i na základní teoretické vymezení a klasifikaci volebního uspořádání.

V úvodu své bakalářské práce se zaměřím právě na obecnou teorii. Definuji pojem volební systém a rozeberu jednotlivé typologie a subsystémy. Hlavní důraz bude v této pasáži kladen na varianty systémů poměrného zastoupení, jejich hlavních parametrů a na popis jednotlivých volebních formulí.

V druhé části bude nastíněna historická retrospektiva vývoje volebního systému na našem území. Ta bude směřovat až do éry Rakouska - Uherska, ve které se začíná pomalu etablovat definice volebního práva v demokratických zemích jako všeobecného, rovného a přímého rozhodování tajným hlasováním. Hlavní pozornost bude kladena na vývoj volebního uspořádání v období po roce 1989 do současnosti. Bude mne také zajímat, jak hluboce je systém poměrného zastoupení zakořeněn v právním řádu českých zemí.

V závěrečné, třetí části analyzuji dopady stávajícího volebního systému na koaliční potenciál nově vzniklých vlád. Rozeberu možné reformy stávajícího systému, které se objevují v programech relevantních politických stran. V samotném závěru se pokusím

zaujmout vlastní stanovisko k možné volební reformě a pokusím se navrhnout vlastní alternativu, která by odpovídala požadavkům politicko-společenského uspořádání České republiky.

1.1 Literární rešerše

Komplexní zkoumání volebních systémů se u nás začíná naplno rozvíjet až po roce 1989. Jedněmi z prvních autorů zabývajících se danou problematikou se stávají Miroslav Novák, Roman Chytilík, Jakub Šedo či Ladislav Cabada, kteří se ovšem nezaměřují pouze na studium volebních systémů, ale publikují i o dalších politologických disciplínách. Autorem orientovaným převážně na zkoumání volebních systémů se stává Tomáš Lebeda. Ten ve svých pracích často zohledňuje i sociologický rozměr voleb. Nastupující generací zabývajících se studiem volebních uspořádání jsou například Dalibor Čaloud, Marek Ženíšek, ale také sem lze zařadit i Tomáše Lebedu, který je přes svou vysokou odbornost a dlouholetou praxi stále mladým autorem.

V úvodní části této práce, která se bude zabývat teoretickým vymezením a klasifikací volebních systémů bude čerpáno především z publikace *Volební systémy*¹. Tato kniha je orientována především na podrobnou teorii volebních systémů. Je zde nastíněn i vývoj volebního systému na českém území, sahající až do první poloviny 19. století. V této pasáži bude také čerpáno z publikace *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*², která sice není primárně orientována na teoretickou část, přesto se zde nacházejí cenné informace doplňující předchozí knihu. V úvodním teoretickém bloku nelze opomenout ani *Smíšené volební systémy*³. Tato kniha, jak už z názvu vyplývá, je primárně orientována na problematiku smíšených systémů, přesto je zde také zmínka o obecné klasifikaci volebních pravidel. Okrajově bude také čerpáno z publikací *Úvod do současné politologie*⁴ a *Systémy politických stran*⁵.

¹ Chytilík, R., Šedo, J., Lebeda, T., Čaloud, D. *Volební systémy*, 4. vydání. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-548-6

² Novák, M., Lebeda, T., et al. *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*, Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. 2004 ISBN 80-86473-88-0

³ Cabada, L., Ženíšek, M. *Smíšené volební systémy*, 1. vydání. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2003.

⁴ Říchová, B. *Úvod do současné politologie*, 2. vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-348-2

Druhá část bakalářské práce, zaměřená na vývoj volebního systému v českých zemích, bude realizována především na základě knihy *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*, ve které je tato historická deskripce zpracována velice kvalitně. Ovšem analýza dějinného vývoje začíná v této publikaci až obdobím První republiky. S ohledem na fakt, že cílem práce je popsat i historickou etapu, v jejímž rámci byly české země součástí Rakouska - Uherska, bude nezbytné čerpat také z knihy *Volební systémy*. Nedílnou součástí informačního portfolia bude také *Politický systém České republiky*⁶. Toto chronologicky sestavené dílo sahá až k počátkům vzniku samostatného československého státu a obsahuje cenné poznatky dokreslující jednotlivé konsekvence návaznosti volebního systému na ten politický.

Závěrečná pasáž bude mapovat současný volební systém, jeho důsledky na koaliční potenciál vznikajících vlád a případné reformy. Tato problematika je podrobně zpracována především ve *Volebních a stranických systémech ČR v mezinárodním srovnání*. Vzhledem k tomu, že tato publikace je časově ohraničena volbami v roce 2002, bude nezbytnou součástí této kapitoly také kniha *Voliči a volby 2006*⁷, která se zabývá primárně sociologickým rozbořením voleb, ale obsahuje také pasáž o vlivu volebního systému na konečné výsledky.

1.2 Teorie a metody

V práci bude použito několik metod zkoumání. V úvodní části bude dominovat především teoretická studie, pomocí níž bude vymezen pojem volební systém, následovat bude analytická klasifikace, na jejímž základě bude volební systém s jeho nezbytnými náležitostmi rozčleněn.

V druhé části práce bude mít hlavní úlohu historická deskripce a diachronní analýza, na jejichž základě bude zmapován více jak stoletý vývoj volebních systémů na českém území.

⁵ Novák, M. *Systémy politických stran*, 1. vydání. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1997. ISBN 80-85850-22-2

⁶ Vodička, K., Cabada, L. *Politický systém České republiky: historie a současnost*, 1. vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-718-3

⁷ Lebeda, T., Linek, L., Lyons, P., Vlachová, K., et al. *Voliči a volby 2006*, 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007. ISBN 978-80-7330-126-2

V rámci této pasáže bude také zapotřebí použít synchronní analýzu, s jejíž pomocí budou některé vývojové etapy mezi sebou konfrontovány a porovnávány.

V závěrečné části této práce bude použita kauzální analýza (zkoumá příčiny jevů), v jejímž rámci bude rozebrán současný volební systém České republiky a jeho důsledky na politický systém.

Celou práci lze ovšem označit za systémovou analýzu, která na začátku definuje systém, následně provede analýzu jeho vlastností a jeho vnitřních a vnějších vazeb a v závěrečné fázi navrhne změnu, opravu či zdokonalení stávajícího systému.

Práci bude také okrajově zahrnovat prvky matematicko-statistických metod, ale také analogie.

2. TEORETICKÉ VYMEZENÍ VOLEBNÍCH SYSTÉMŮ

2.1 Pojem volební systém

Základní definici pojmu volební systém si dovolím převzít od Tomáše Lebedy, který píše, že „volebními systémy nejčastěji rozumíme pravidla, pomocí kterých se na základě počtu hlasů rozdělují ve volbách mandáty mezi strany či jednotlivé kandidáty“ (Novák-Lebeda 2004: 19). Pojem volební systém lze ovšem vnímat i obecněji. Nejedná se pouze čistou transformaci vůle voličů na podobu zastupitelského orgánu, ale také o nastavení celé volební procedury a principů volebního práva. Volební systém tedy řídí celý proces začínající už vyhlášením voleb, přes samotný výběr a hlasování až po zmiňovanou transformaci hlasů na přerozdělované mandáty. Správné nastavení všech zmíněných atributů sleduje jediný cíl, kterým jsou spravedlivé, svobodné a demokratické volby. (Chitilek...et. al. 2009)

2.2 Klasifikace volebních systémů

Klasifikace volebních systémů je značně rozsáhlá a odborná disciplína. Pro účely mé práce postačí rozdělení na volební systémy většinové a poměrné, jejichž základní charakteristiku rozeberu v následujících kapitolách. V krátkosti se také zmíním o volebních systémech smíšených, tvořících jakousi syntézu obou hlavních typů. Vzhledem k tomu, že koncept této práce je primárně zaměřen na volební systém do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, budu se nejobsáhleji věnovat systému poměrnému, který má po celou dobu své existence Česká republika implementován do své ústavy. (Chytilík...et. al. 2009)

2.3 Většinový volební systém

Jak jsem předeslal již v úvodu, podrobná klasifikace volebních systémů je značně široká záležitost. Této charakteristice odpovídá i struktura většinových volebních systémů. Hlavním kritériem tohoto typu volby je většina hlasů, která jediná rozhoduje o vítězi beroucím takřikajíc vše. V kontextu většinového volebního systému se hovoří také o tzv. posílení demokracie na výstupu, což zjednodušeně znamená, že prioritou volby je

především vznik akceschopné vlády. V drtivé většině případů vznikají vlády pod patronátem jediné strany, které jsou pro zajištění většiny v zastupitelském sboru oproštěny od nutnosti koalovat s ostatními partajemi. V následujících kapitolách budou jednotlivé volební techniky většinového systému rozebrány podrobněji. (Chytilík...et. al. 2009, Říchová 2007, Novák 1997)

2.3.1 Relativní většinové systémy

Tato nejjednodušší volební technika, nazývaná též **First past the post system** (FPTP), je založena na principu prosté většiny hlasů. Jedná o nejrozšířenější všelidové hlasování na světě. Vítězství získává kandidát se ziskem nejvyššího počtu platných hlasů. Realizace této volby je aplikována na jednomandátové obvody a probíhá jednokolově. Země, jež touto metodou vybírá své zástupce je rozdělena do tolika hierarchicky rovnocenných volebních obvodů, kolikačlenný je celý zastupitelský sbor. Tradičně se tímto způsobem volí do dolní komory britského parlamentu (House of Commons) a dále v téměř sedmdesáti převážně bývalých britských kolonií. Mimo jiné se jedná o USA, Kanadu, Indii či Nový Zéland. Systém relativní, chcete-li prosté většiny, vede velmi často ke vzniku dvou nadprůměrně silných stran, které se na základě voličské nálady střídají u moci. Jak již bylo uvedeno výše, ve většině případů tento systém generuje výsledky, na jejichž základě není nutné uzavírat koalice pro zisk parlamentní většiny. Vzniká tedy vláda jedné strany. (Novák-Lebeda 2004)

Příklad výjimky potvrzující pravidlo může být výsledek britských parlamentních voleb v roce 2010. Žádná ze stran tehdy po volbách nedisponovala absolutní většinou v dolní komoře parlamentu, proto muselo poprvé v novodobých dějinách dojít k sestavení koaliční vlády Davida Camerona (Conservative Party) a Nika Clegga (Liberal Democrat).

Dalším typem většinového systému je tzv. **blokové** hlasování. Při tomto hlasování, známého například z Thajska, Filipín nebo Kuvajtu, je v jednom obvodě voleno více kandidátů. Volič má pravomoc vybrat z kandidátů takový počet, který odpovídá počtu mandátů přerozdělovaných v daném obvodě. Při sčítání hlasů je sestaven žebříček kandidátů podle počtu hlasů, z nichž jsou samozřejmě vybráni ti nejúspěšnější. Na poměru získaných hlasů nezáleží. (Novák-Lebeda 2004)

Kumulativní hlasování. Rozdíl oproti předchozí technice tkví v tom, že volič má možnost rozdělit všechny své hlasy mezi menší počet kandidátů, než je počet přerozdělovaných mandátů. Všechny voličovy hlasy může tedy reálně získat jediný kandidát. (Novák-Lebeda 2004)

Bodové hlasování. Tato technika umožňuje voličům kumulativně odevzdat větší počet hlasů, než jaký je počet rozdělovaných mandátů. (Novák-Lebeda 2004)

Stranické blokové. „Jedná se o nejdisproporčnější běžně užívaný volební systém vůbec “ (Novák-Lebeda 2004: 24). V tomto uspořádání hrají zásadní roli stranické kandidátní listiny. Z nich si volič vybírá tu kandidátku, které věnuje svůj jediný hlas. Reálně se ale o jediný hlas nejedná. Výběrem kandidátní listiny získává hlas tolik nejvýše postavených kandidátů, kolik je přerozdělováno v obvodě mandátů. Z toho vyplývá, že každá většinová technika určuje voličovi minimálně takový počet hlasů, jaký je roven počtu rozdělovaných mandátů. To je také základ pro zařazení mezi většinové volební systémy. Strana disponující po tomto typu volby nejvyšším počtem platných hlasů získává všechna nabízená křesla. (Novák-Lebeda 2004)

2.3.2 Absolutní většinové systémy

V rámci této volební techniky už k vítězství nestačí získat prostou většinu hlasů (nejvíce hlasů ze všech kandidátů). Rozhodujícím faktorem zajišťujícím pozici v zastupitelském orgánu je získat více hlasů, než mají všichni ostatní kandidáti dohromady. Tato podmínka je dosti nesnadná, proto jsou v tomto systému etablovány určité pomocné mechanismy, které získání nadpoloviční většiny všech hlasů usnadňují. (Novák-Lebeda 2004).

Dvoukolové systémy

Za situace, kdy žádný z kandidátů nezíská nadpoloviční většinu všech hlasů, nastává druhé kolo volby, před kterým je za pomoci určitých nástrojů zredukován počet kandidujících subjektů. Pokud do druhého kola postupují pouze dva nejúspěšnější kandidáti z kola prvního, jedná se o tzv. dvoukolový systém s **uzavřeným druhým kolem**, nebo také **prezidentský** dvoukolový systém. Tímto postupem je zajištěna téměř absolutní jistota, že jeden ze dvou postoupivších nominantů bude po druhém kole disponovat

absolutní většinou hlasů. Jedinou překážkou může být patová situace, která je ale k velikosti obvodů dosti nepravděpodobná. V takovém případě by následovalo další kolo. V českém prostředí je tato technika implementována na volby do horní komory parlamentu. (Chytilík...et. al. 2009)

Známý je také tzv. dvoukolový systém spojující absolutní většinu s relativní, neboli také **parlamentní**. Počet kandidátů postupujících do druhého kola není omezen. Jejich redukci zajišťuje tzv. uzavírací klauzule, známá spíše z poměrných systémů. Ta určí minimální procentuální zisk hlasů, potřebných k postupu do druhého kola. V něm postačuje vítěznému subjektu dosáhnout prosté většiny. Ve volbách do francouzského Národního shromáždění je uzavírací klauzule stanovena na 12,5%. (Novák-Lebeda 2004)

Alternativní hlasování

Alternativní hlasování probíhá na základě preferencí. Voličův úkol je číselně seřadit jednotlivé kandidáty podle obliby. Jedničku obdrží ten nejpreferovanější. V případě, že žádný z kandidátů označený číslem 1 nezíská nadpoloviční většinu všech hlasů, nejméně úspěšný kandidát je pro další pokračování vyškrtnut a jeho hlasy se přenášejí na kandidáty označené číslem 2. Tento složitý proces pokračuje do chvíle, dokud jeden z uchazečů o mandát nepřekročí 50% hlasů. Alternativní hlasování je typické pro australský volební systém. (Chytilík...et. al. 2009)

2.4 Poměrné volební systémy

Na teoretické vymezení systémů poměrného zastoupení budu ve své práci klást mnohem větší důraz. Právě tento systém je vlastní pro volbu do dolní komory českého parlamentu. Základní klasifikace poměrného uspořádání je dvojitá. Dělí se na listinné poměrné systémy a na jednojmenné přenosné hlasování. S ohledem na fakt, že druhý typ má v praxi jen marginální postavení, budu se věnovat pouze prvnímu typu, který je pro účely této práce stěžejní. Poměrné volební systémy participují především na tzv. posílení demokracie na vstupu. Prioritou tohoto politického principu je snaha o co nejvěrohodnější podobu zastupitelského sboru v závislosti na struktuře dané společnosti. Akceschopnost vlády je v tomto případě upozaděna a má až sekundární význam. Způsob, jakým se vůle voličů vyjádřená ve volbách převádí do podoby voleného orgánu, závisí na mnoha

faktorech. Těmi základní rozumějme především velikost volebních obvodů a výběr volební formule (Chytilík...et al. 2009, Říhová 2007, Novák 1997)

2.4.1 Velikost volebního obvodu

Velikost volební obvodu je jeden z nejvlivnějších aspektů, rozhodující o vlastnostech celého volebního systému. Předně je třeba zmínit, že velikost obvodu neurčuje geografická rozloha daného území, nýbrž počet voličů, kteří se zúčastnili voleb. Mandáty se většinou přerozdělují v několika obvodech. Možnost přerozdělovat všechny mandáty v jediném obvodě (celostátním) je teoreticky možná, avšak jen velice zřídka realizovaná. Mnohem častěji ovšem dochází k opačné situaci, při níž je každému obsazovanému křeslu přidělen samostatný volební obvod. V takovémto případě se s určitostí jedná o většinový volební systém, ve kterém každý volební obvod generuje pouze jediného vítěze, aniž by záleželo na tom, jaký rozdíl panoval mezi jednotlivými kandidujícími subjekty. Z tohoto tvrzení vyplývá, že pro poměrné volební systémy jsou charakteristické minimálně dva přerozdělované mandáty v rámci jednoho volebního obvodu (tato možnost je v určitých situacích možná i u většinových volebních systémů, viz. výše). Velikost volebního obvodu má zásadní vliv na proporcionalitu⁸, neboli přesnost zastoupení jednotlivých stran, reflektující rozložení jejich volební podpory u veřejnosti. (Chytilík...et. al. 2009)

Velikost obvodu má největší vliv na hladinu tzv. přirozeného prahu, který je nutný k získu prvního mandátu. Zjednodušeně se dá říci, že zatímco ve velkých obvodech, je stupeň proporcionality vysoký, malé obvody naopak generují značně disproporční výsledky. (Novák-Lebeda 2004)

2.4.2 Volební formule

„Volební formule jsou metody, s jejichž pomocí poměrné volební systémy převádějí počty hlasů na počty mandátů“ (Chytilík...et. al. 2009: 189). Tato pravidla jsou matematickými vzorci, pro které zdaleka neplatí pravidlo kolik procent hlasů, tolik procent mandátů. Do funkcí volebních formulí se také promítají některé další jevy, které mají

⁸ Úměrnost částí v rámci celku, poměrnost (<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/proporcionalita> [20. ledna 2011])

značný vliv na celkový volební výsledek a jeho proporcionalitu. Těmito jevy rozumějme například velikost volebního obvodu, počet rozdělovaných mandátů, množství kandidujících stran a další (viz dále). Tato matematická pravidla určená pro přerozdělování mandátů na základě volebních výsledků můžeme rozdělit do dvou základních skupin. Jsou jimi *volební kvóty* a *volební dělitelé*. (Chytilík...et. al. 2009)

Obě tyto skupiny disponují jedním elementárním přepočtem, od kterého jsou další formule pouze účelově odvozeny. Tyto odnože sledují specifický cíl, kterým je především zvýhodnění určitého typu stran. Některé formule jsou vstřícnější k velkým stranám, jiné naopak favorizují menší, či středně velké partaje. Výběr volební formule bývá při tvorbě volebního systému velmi ožehavým tématem. (Chytilík...et. al. 2009)

Volební kvóty

Volební kvóty, podle všech stávajících českých volebních zákonů nazývané volební čísla, kalkulují s celkovým počtem odevzdaných hlasů (votes) V a s celkovým počtem rozdělovaných mandátů (seats) S . Výsledkem jejich vzájemné matematické operace je takzvaná kvóta (quota) Q . Zjednodušeně řečeno, volební kvóta (chcete-li volební číslo) představuje počet hlasů, které musí kandidující subjekt získat, aby mohl dosáhnout na jeden mandát. Nevýhodou volebních kvót může být fakt, že ve většině případů nedokážou rozdělit všechny mandáty a musejí být doplněny další metodou, která neobsazené mandáty rozdělí až druhotně. Nejpoužívanější bývá v tomto případě metoda největších zbytků, setkat se můžeme též s metodou nejvyššího průměru (viz dále). (Chytilík...et. al. 2009)

Hareova kvóta

Hareova kvóta se občas nazývá také „*jednoduchá kvóta*“. Jedná se o původní a zároveň nejjednodušší volební formuli. Autorství je v Evropě přisuzováno anglickému právníkovi Thomasi Haremu (1806-1881), nicméně tato metoda se objevila již v roce 1792 v USA, kde ji pro volby do Sněmovny reprezentantů navrhl Alexander Hamilton. Princip Hareovy kvóty spočívá v podílu všech platných odevzdaných hlasů (V) počtem všech rozdělovaných mandátů (S). Tento jednoduchý výpočet vyprodukuje výši kvóty, na jejímž základě lze dosáhnout zjištění, kolik hlasů připadá na jeden mandát. (Chytilík...et. al. 2009).

$$Q = \frac{V}{S}$$

Přidělování mandátů je matematická operace, při které zjišťujeme, kolikrát se celá hodnota předem vypočítané kvóty vejde do počtu hlasů získaných daným subjektem ve volbách (viz Tabulka 1.). Jak jsem již zmínil, v drtivé většině případů zbude určitý počet nerozdělených mandátů. Ty jsou nejčastěji přerozděleny pomocí funkce největších zbytků (viz dolní pasáž Tabulky 1.), méně často můžeme narazit i na metodu největších průměrů (viz dále). Modelový příklad celého procesu je nastíněn právě v Tabulce 1. (Chytilík...et. al. 2009)

Tabulka 1 - modelové užití Hareovy kvóty a metody největších zbytků

Kvóta: 1 000/5=200											
Mandátů=5	Strana A		Strana B		Strana C		Strana D		Strana E		Součet
Hlasů	485		290		140		75		10		1 000
Mandátů 1. výp.		2		1		0		0		0	3
Zbytky	85		90		140		75		10		400
Mandátů 2. výp.											2
Celkem mandátů		2		2		1		0		0	5

Zdroj: Chytilík et...al (2009: 191)

Ve spojitosti s metodou největších zbytků je Hareova kvóta jednou z nejvhodnějších způsobů, jak co možná nejpresněji převést vůli voličů na výslednou podobu zastupitelského sboru. Ovšem v určitých případech může i tato formule zafungovat výrazně disproporčně. Tato vlastnost se může projevit v situaci, kdy kandiduje vysoký počet subjektů a zároveň je stanovena nízká úroveň dolního prahu volitelnosti. Avšak nutno podotknout, že takovéto případy mají spíše výjimečný charakter. (Chytilík...et. al. 2009)

V českém volebním systému je Hareova kvóta implementována na výpočet republikového mandátového čísla, s jehož pomocí jsou mezi volební kraje rozdělovány poslanecké mandáty. Tento proces je přímo navázán na volební účast v jednotlivých obvodech, od níž je odvozena velikost volebních obvodů. Princip výpočtu je následující. Množství všech platných hlasů v celé republice je vyděleno počtem přerozdělovaných mandátů (v ČR 200). Tento postup určí právě hodnotu republikového mandátového čísla, neboli také počet hlasů, připadajících na obsazení jednoho mandátu. V následném kroku je

množství všech platných hlasů v jednotlivých volebních obvodech vydělen právě republikovým mandátovým číslem. Výsledná hodnota udává, kolik mandátů se bude přerozdělovat v daném obvodě. (Chytilík...et. al. 2009)

S využitím Hareovy kvóty se lze setkat též na Ukrajině, Belgii, Slovinsku, Estonsku, Rakousku, Řecku či Dánsku. (Chytilík...et. al. 2009)

Hagenbach-Bischoffova kvóta

Formule nese pojmenování podle basilejského univerzitního profesora Eduarda Hagenbach-Bischoffa. Tento univerzitní vědec prezentoval svůj návrh v roce 1888. V odborné literatuře lze ovšem narazit také na termín na Droopova kvóta. Chytilík ve své publikaci přisuzuje prvenství právě Dropovi, který s tímto matematickým přepočtem přišel již v roce 1869. (Chytilík...et. al. 2009: 192)

Hagenbach-Bischoffova kvóta je modifikací kvóty Hareovy. Je založena na předpokladu rozdělování jednoho mandátu navíc. Z matematického hlediska se jedná pouze o jednoduchou úpravu předchozí formule. V podílu počtu hlasů (V) a počtu mandátů (S) se ke jmenovateli přičítá jednička. Tato úprava má za následek snížení výsledné kvóty, čímž je umožněno rozdělit v prvním kroku větší počet mandátů. Zbytkových křesel zůstane méně nežli v případě Hareovy kvóty a význam doplňkové formy tedy mírně klesá. Hagenbach-Bischoffova kvóta je častěji (než Hareova formule) doplňována metodou největších průměrů, čímž ale ve své podstatě přestává plnit funkci volební kvóty a přejímá vlastnosti volebního dělitele. (Novák-Lebeda 2004)

$$Q = \frac{V}{S + 1}$$

Užití sledované kvóty je možné v českém volebním systému pozorovat až do voleb v roce 1998. V prvním skrutiniu⁹ se její pomocí zjišťovalo krajské volební číslo, ve druhém skrutiniu volební číslo republikové (viz dále). Dodnes je Hagenbach-Bischoffova kvóta ve spojení s metodou nejvyšších zbytků využívána v Řecku, naopak ve spojitosti s metodou největších průměrů funguje v Lucembursku a Švýcarsku. (Novák-Lebeda 2004)

⁹ Sčítání hlasů při volbách (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/skrutinium> [20. ledna 2011])

Kvóta Imperiali a posílená kvóty Imperiali

Na úvod je nutné zmínit připomínku Nováka a Lebedy, kteří ve své knize správně poukazují na fakt, že termín *posílená kvóty Imperiali* navrhl Arend Lijphard jako reakci na do té doby zavádějící shodu názvů obou rozdílných formulí (Novák-Lebeda 2004: 30). Samotné formule jsou zesílenou úpravou Hagenbach-Bischoffovy kvóty. Namísto jedničky se ale ve jmenovateli objevuje dvojka, v posílené formě kvóty Imperiali dokonce trojka. To znamená, že se rozdávají další dva respektive tři imaginární mandáty navíc. Tato matematická modifikace má za následek ještě větší stlačení výsledné kvóty. Využitím těchto postupů již vznikají značné disproporce ve výsledné podobě voleného orgánu. V praxi může dojít k situaci, při které kvóta vyprodukuje větší množství mandátů, než kolik je v daném skrutiniu vůbec přerozdělováno. Svě efektivní využití nalézají sledované formule v takových politických systémech, kde kandiduje velké množství subjektů a jejich vstup do skrutinia není omezen úměrně nastavenou uzavírací klauzulí (viz dále). (Novák-Lebeda 2004, Chytilík...et. al. 2009)

$$Q = \frac{V}{S + 2} \qquad Q = \frac{V}{S + 3}$$

Reálně byla kvóta Imperiali využívána v Itálii, přičemž její posílená verze pouze v letech 1948 a 1953. V této kapitole je třeba se zmínit také o existenci dělitele Imperiali (viz dále), na jejichž možnou záměnu je potřeba dát si pozor. Svými výsledky je Imperiali kvóta bližší d'Hondtovu děliteli (viz. dále), nežli své mateřské Hareově kvótě. Dokumentuje to nepatrné zvýhodnění velký stran. (Chytilík...et. al. 2009)

Přerozdělování zbylých mandátů

Nevýhodou všech volebních kvót je jejich neschopnost primárně přerozdělit všechny mandáty. Proto jsou doprovázeny dalšími matematickými postupy, které celý distribuční proces dokončují. Určité metody, jak zacházet se zbylými hlasy a mandáty jsem nastínil již v předcházejících kapitolách. V této části se zaměřím na rozbor těch nejtradičnějších a nejpoužívanějších doplňkových nástrojů.

Metoda největších zbytků

Použití tohoto tradičního postupu je nastíněno již v Tabulce 1. Hlavní úlohu zde hraje počet nevyužitých hlasů z první operace. První zbylý mandáty získává ten subjekt,

který disponuje absolutně nejvyšším počtem těchto zůstavších hlasů. Zisk druhého mandátu připadá logicky subjektu s druhým nejvyšším počtem zbylých hlasů a takto to pokračuje až do chvíle, dokud se nepřerozdělí všechny neobsazené mandáty. Metoda největších zbytků je svou matematickou povahou nápomocna spíše malým stranám, a to především v malých volebních obvodech. Metoda neumožňuje jedné straně přidělit více než jeden mandát (Novák-Lebeda 2004).

Metoda největších průměrů

Tato metoda je o něco složitější než předcházející, avšak kandidující strana může získat více dodatečných mandátů než pouze jeden. Zjednodušeně řečeno, zbylé nerozdělené mandáty získají strany s nejvyšším průměrem hlasů, připadající na právě rozdělovaný mandát. Pro konkrétnější představu uvedu následující příklad. Strana získala ve volbách 60 000 platných hlasů, což jí v prvním výpočtu¹⁰ zajistilo zisk 5 mandátů. Ve druhém kroku je třeba zjistit, jaký je průměrný počet hlasů potřebný k zisku pátého mandátu. K tomu nám poslouží následující výpočet $60\,000 / 5 = 12\,000$. Pokud tento průměr, v našem případě 12 000, bude nejvyšší mezi průměry ostatních stran, dochází k zisku pátého mandátu. Následně je nutné vítězně straně vypočítat hodnotu nového průměru, s jejíž pomocí bude usilovat o případný šestý mandát. V našem příkladu bude tento průměr 10 000 ($60\,000 / 6$). Neúspěšným stranám zůstává hodnota kvóty zachována. Metoda největších průměrů mírně zvýhodňuje větší strany. (Novák-Lebeda 2004)

Metoda dalšího volebního obvodu

Zbytkové mandáty se v daném skrutiniu dále nepřerozdělují, ale přesouvají se do skrutinia vyšší úrovně (regionální, celostátní). Na této úrovni se buď aplikuje postup, který zamezí vzniku dalších nepřidělených mandátů (metoda největších zbytků apod.), nebo se případné další zbylé mandáty transformují ještě o úroveň výš, kde už musí být známa výsledná podoba zastupitelského sboru. Na nejvyšší (celostátní) úrovni bývají volební kvóty doplněny o metody největších zbytků či největších průměrů, anebo se využije alternativa v podobě volebního dělitele, který s určitostí zamezí vzniku zbytkových mandátů. (Novák-Lebeda 2004)

Pomocí dalšího volebního obvodu byla přerozdělována křesla ve starém volebním systému České republiky (do roku 1998). (Novák-Lebeda 2004)

¹⁰ Prvním výpočtem se rozumí použití příslušné volební kvóty

Volební dělitelé

Volební dělitelé představují druhý významný způsob, jak převádět volební výsledek na konečnou podobu voleného orgánu. Oproti volebním kvótám se liší v několika zásadních činitelích. Tou nejdůležitější je, že při aplikaci dělitelů nejsou generovány žádné zbytkové hlasy, dokonce nevznikají ani nepřidělené mandáty. Samotné přerozdělování křesel se odehrává v jediném kroku a nemusí být doplňováno pomocným nástrojem, jako tomu bylo v případě volebních kvót. V praxi jsou volební dělitelé využívány běžněji nežli volební kvóty. Konkrétními podoby a modifikace jednotlivých volebních dělitelů budou představeny v následujících kapitolách.

D'Hondtův dělitel

Jedná se o nejpoužívanější volební formuli poměrných volebních systémů, a proto je právem považován za hegemonu volebních formulí vůbec. Z jejího schématu bylo později odvozeno několik dalších dělitelů. Spojení Hareovy či Hagenbach-Bischoffovy kvóty s metodou největších průměrů je díky identickým výsledkům považováno právě za D'Hondtův dělitel. (Chytilík...et. al. 2009)

Do praxe byl D'Hondtův dělitel uveden již v roce 1792¹¹. Pro volby do amerického kongresu byl navržen Thomasem Jeffersonem. Nám známé pojmenování ovšem nese po belgickém profesorovi Victorovi d'Hondtovi. „Vychází ze zásady, že *není spravedlivé, aby jakákoli strana obdržela mandát dříve, dokud má nižší průměrný počet hlasů na jeden mandát než kterákoli jiná strana*“ (Novák-Lebeda 2004: 32). Použití d'Hondtova dělitele v praxi je následující. Počet hlasů udělených stranám ve volbách se postupně vydělí čísly 1, 2, 3, 4, ..., n. Vzniknuvší podíly jsou vzájemně porovnávány a následně je z nich vybrán takový počet nejvyšších hodnot, jaký odpovídá počtu mandátů přerozdělovaných v daném volebním obvodu. Strana získá tolik mandátů, kolik získala postupně nejvyšších podílů. Touto procedurou je konečného výsledku dosaženo v jednom kroku a není ji tedy třeba kombinovat s doplňkovou formou jako tomu je v případě volebních kvót. Konkrétní příklad je představen v Tabulce 2. Modelové nastavení volebních výsledků je totožné s Tabulkou 1. Díky tomu lze snadno vypočítat, jak rozdílné výsledky může generovat Hareova kvóta respektive d'Hondtův dělitel. (Chytilík...et. al. 2009, Novák-Lebeda 2004)

¹¹ Ve stejném roce a pro stejný účel (volby do kongresu USA) byla Alexandrem Hamiltonem představena i Hareova kvóta.

Tabulka 2. – modelové užití d'Hondtova dělitele

Mandátů=5	Strana A		Strana B		Strana C		Strana D		Strana E		Součet
Hlasů	485		290		140		75		10		1 000
Řada dělitelů: 1	485,0	1.	290,0	2.	140,0		75,0		10,0		
2	242,5	3.	145,0	5.	70,0		37,5		5,0		
3	161,7	4.	96,7		46,7		25,0		3,3		
4	121,3		72,5		35,0		18,8		2,5		
Celkem mandátů		3		2		0		0		0	5

Zdroj: Chytilík...et. al. (2009: 195)

Hlasy přidělené ve volbách jednotlivým stranám byly postupně vydělovány řadou dělitelů. V tomto případě bylo pro rozdělení všech pěti mandátů dostačující vydělit hodnoty pouze čísla 1-3. Další podíly už jen dokreslují situaci a ujišťují nás ve správnosti všech předchozích podílů a výsledku celé operace. Mezi všemi bylo vybráno pět postupně nejvyšších podílů (vpravo od daného podílu v Tabulce 2.), na jejichž základě byly stranám uděleny mandáty. Výsledek je tedy následovný: o všechny nabízené mandáty se podělily pouze Strana A a Strana B, a to v poměru 3:2.

Pokud konfrontujeme výsledky d'Hondtova dělitele s výsledky, které generovala Hareova kvóta, rozdíl je zřejmý. V prvním případě (Hareova kvóta) se o mandáty podělily strany tři v poměru 2:2:1. Ovšem první dvě strany byly odměněny shodně dvěma mandáty, přestože Strana A získala o 19,5% všech hlasů více než Strana B. V případě druhém (D'Hondtův dělitel) nestačil třetí straně ani zisk 14% všech hlasů k zisku mandátu. Z těchto závěrů je zřejmé, jaký vliv má aplikace určité volební formule na konečnou podobu voleného orgánu. Proto se z tohoto tématu stává mnohdy vyhraněný politický střet.

V případě d'Hondtova dělitele se jedná o nejrozšířenější volební formuli poměrných volebních systémů. Využíván je v zemích, jako jsou Rakousko, Island, Belgie, Portugalsko, Finsko, Španělsko, Argentina, Brazílie a Turecko. V českém volebním systému je implementován na volby do poslanecké sněmovny, Evropského parlamentu a volby komunální. (Novák-Lebeda 2004)

Dělitel Sainte-Laguého

Tato metoda nese od roku 1910 název po Francouzi Sainte-Laguého. Již v roce 1832 ji ale představil Daniel Webster pro účel senátních voleb v USA (Chytilík...et. al. 2009).

Přerozdělování mandátů probíhá stejným postupem jako u d'Hondta. Rozdíl tkví v tom, že za dělitele jsou dosazována pouze lichá čísla 1, 3, 5, 7, ..., n. Z toho je zřejmé, že

se již nejedná o průměrný počet hlasů připadajících na jeden mandát. Výskyt dělitel Sainte-Laguého je v současnosti spíše nahodilý. Aplikují ho pouze Bosna a Hercegovina a Lotyšsko. Česká republika jej využívala v komunálních volbách do roku 1998. (Chytilík...et. al. 2009)

Dělitel Sainte-Laguého je samozřejmě korektura d'Hondtova dělitele sledující specifický účel. V tomto případě se jedná o mírné zvýhodnění malých a středně velkých stran.

Modifikovaný dělitel Sainte-Laguého

Samotná modifikace předchozí mateřské metody je z matematického hlediska pouze kosmetická. Mění se jen první číslo v řadě dělitelů. Namísto 1 se v tomto případě řadí 1,4. Posloupnost dělitelů je tedy 1,4; 3; 5; 7; ...; n. Tímto nástrojem je malým stranám znesnadněno dosáhnout na první mandát. Zvýhodněny jsou již tedy pouze středně velké strany. Z důvodu této kompenzace se občas můžeme setkat s příviskem vyrovnávací dělitel Sainte-Laguého. (Novák-Lebeda 2004)

Dělitel Imperiali

S pojmenování Imperiali bylo možné se setkat také v kapitole o volebních kvótách. Již v této pasáži jsem upozorňoval na jejich možnou záměnu.

Řada dělitelů této volební formule je ochuzena o počáteční 1 a začíná až číslem 2. Vypadá teda následovně 2, 3, 4, 5, 6, ..., n. Účelem dělitele Imperiali je nadhodnocení velkých stran. Tato vlastnost je nejvýrazněji patrná při jeho aplikaci v malých volebních obvodech, ve kterých se výsledky můžou přiblížit jednokolovému většinovému systému. Tento možný příklad ukazuje na opravdu extrémní disproporčnost dané formule. (Chytilík...et. al. 2009)

Využití dělitele Imperiali v praxi nalezneme v belgických komunálních volbách. (Chytilík...et. al. 2009)

Modifikovaný D'Hondtův dělitel ČR

Určitá modifikace klasického d'Hondtova dělitele není ryze českým výdobytkem. Ve světě se objevilo už několik úprav původní formule. Vždy sloužily určitému záměru a byly šité na míru dané politické garnituře, která usilovala o co nejlepší volební výsledek.

I Česká republika přišla se svou vlastní verzí. Ta je vůči své mateřské formuli specifická v hodnotě prvního dělitele. Ten se mění z původní 1 na modifikovaných 1,42. Chování této české formule je značně nestálé a závisí především na velikosti volebního obvodu. V obvodech s malou velikostí generuje výsledky velice podobné děliteli Imperiali (výrazné zvýhodnění velkých stran), ve velkých obvodech se blíží, či dokonce shoduje s výsledky d'Hondtova dělitele (Chytilek...et. al. 2009).

Nápad, vytvořit pro český volební systém jedinečnou formuli, vznikl v době opoziční smlouvy. Tehdy se po volbách v roce 1998 nepodařilo vytvořit plnohodnotnou koaliční vládu, a tak vznikla menšinová vláda ČSSD podporovaná ODS. Implementace nové formule byla plánována na volby do poslanecké sněmovny v roce 2002. Základním politickým požadavkem byla možnost vytvořit většinovou vládu z jedné velké (ČSSD nebo ODS) a jedné menší strany. Nová formule by tedy napomohla vzniku dvoučlenné koalice s výrazně naddimenzovaným vlivem velké strany. V případě modifikovaného d'Hondtova dělitele ČR se jedná o jakýsi kompromis mezi dělitelem Imperiali (navrhovaný ODS) a d'Hondtovým dělitelem (navrhovaným ČSSD). Ovšem Ústavní soud v roce 2001 toto rozhodnutí zrušil a jejímu využití zamezil. Tuto úpravu považoval za příliš disproporční ve prospěch velkých stran. V našem případě ODS a ČSSD, které chtěly zvýšit svůj vliv na tuzemskou politiku. (Chytilek...et. al. 2009).

Příkladem, kde modifikovaný d'Hondtův dělitel úspěšně funguje bez toho, aby byl napaden u Ústavního soudu, jsou volby do krajských zastupitelstev. Zde svou pozitivní úlohu sehrávají velké volební obvody, které zamezují výraznější disproporci ve prospěch velkých stran. (Chytilek...et. al. 2009).

2.4.3 Uzavírací klauzule

Jedná se o technický prvek poměrného i většinového volebního systému, který stanovuje hranici pro vstup do skrutinia k přerozdělování mandátů. Základní funkcí tohoto regulačního elementu je zamezení vstupu drobných partají do zastupitelského shromáždění a následná roztržštěnost politického spektra. Další funkcí je zmírnění separačních snah současných parlamentních stran. Užití uzavírací klauzule může být hierarchicky rozdílné. Zatímco u nás stačí zisk minimálně 5% hlasů v celé republice, existují případy, v jejichž rámci se do skrutinia musí strana kvalifikovat i na úrovni jednotlivých volebních obvodů. Se vznikem volebních koalic roste i hranice uzavírací klauzule. V ČR pro dvoučlenné

spojení stran platí hranice 7%, tříčlenné 9%, pro čtyř a vícečlenné 11%. (Novák-Lebeda 2004, Chytilík...et. al. 2009)

Další prostředek, jak omezit vstup do skrutinia je volební kvórum. To stanovuje minimální počet hlasů. Tento postup je ovšem vysoce závislý na volební účasti a není tudíž příliš spravedlivý. (Novák-Lebeda 2004)

2.5 Smíšený volební systém

Definice a klasifikace smíšených volebních systému jsou v odborné literatuře značně nejednotné. Zjednodušeně se dá ale tvrdit, že se jedná o pravidla, kdy je při volbě do jednoho zastupitelského sboru využita jak většinová, tak poměrná volba. Volební obvody mohou v tomto případě fungovat vedle sebe nebo se překrývat. (Cabada-Ženíšek 2003)

Členění smíšeného volebního systému si dovolím převzít od Maicotta a Blaise, kteří jej rozdělili na závislý a nezávislý (Cabada-Ženíšek 2003: 31). Závislými systémy rozumíme takový model přepočtu, při kterém se obě složky (jak většinová tak poměrná) navzájem ovlivňují. U nezávislých je tomu samozřejmě právě naopak. Pro lepší pochopení samotného procesu distribuce mandátů rozeberu jednotlivé podtypy obou těchto kombinací. (Cabada-Ženíšek 2003)

Mezi závislé systémy se řadí tzv. **Korekce**, což je případ, při kterém poměrná složka vyrovnává disproporcionalitu způsobenou složkou většinovou. Druhým typem je tzv. **Podmíněný systém**, který je ve své základní podobě totožný se standardním listinným poměrným systémem. Ovšem při splnění určité podmínky dává k dispozici bonusové mandáty, vyjmuté z proporčního systému. Ty jsou uměle přetransformovány ke kandidátce (kandidátkám) splňující požadovaná kritéria (počet hlasů, procento mandátů apod.). Za situace, kdy požadovaná podmínka naplněna není, zůstává zachován ryzí poměrný systém. Z tohoto důvodu se odborníci přou, zdali se opravdu jedná o klasické smíšené uspořádání či spíše o posílení poměrné volby. Tento volební model byl jednou z variant reformy volebního systému, navrhovaných Topolánkovou vládou v roce 2008 (podrobněji v kap. *Návrhy volebních reforem*). (Cabada-Ženíšek 2003)

Mezi nezávislé kombinace smíšeného volebního uspořádání patří varianta **Navrstvení**. Ta voličovi přisuzuje dva hlasy, které rozdělí postupně mezi stranickou

kandidátku a jednotlivého uchazeče, který může být členem jakékoli kandidující partaje. Následné přerozdělování mandátů je oddělené. Druhou variantou je tzv. **Koexistence**. Její základní funkcí je rozdělení území na obvody využívající většinovou resp. poměrnou volbu. **Fúzní systém** je posledním typem nezávislého uspořádání, ve kterém se v rámci jednoho obvodu volí část kandidátů většinově a část poměrně. Strana, která získá absolutní většinu hlasů (do případného druhého kola potupují strany s min 10 % hlasy) obdrží polovinu křesel v zastupitelském sboru. Druhá polovina mandátů je rozdělena pomocí d'Hondtova dělitele poměrně mezi účastníky druhého kola (včetně vítězně strany). (Cabada-Ženíšek 2003)

Specifickým typem smíšeného uspořádání je tzv. **supersmíšený** volební systém. Ten spojuje více než jednu kombinaci. Názorným příkladem může být Maďarský volební systém, který spojuje systém korekce se systémem navrstvujícím. (Cabada-Ženíšek 2003)

3. VÝVOJ VOLEBNÍHO SYSTÉMU V ČESKÝCH ZEMÍCH

Moderní dějinný vývoj českých zemí je značně překotný a velice nesourodý. Strategická poloha v rámci Evropy zapříčinila nebývalou pozornost vlivných mocnářství starého kontinentu o naše území. Forma vlády se zde za poslední století měnila až příliš často. Tyto souvislosti měly zásadní vliv na většinu aspektů veřejného života, volebních systémů nevyjímaje. Vývoj toho, jak se na českém území volilo a volí, je jednou z hlavních částí této práce. Na začátku bych se rád krátce věnoval modelu voleb mezi léty 1848-1918, kdy byly české země ještě začleněny do Rakouska - Uherska. Pokračováním budou období meziválečná a poválečná. Volby v komunistickém Československu postrádaly svůj relevantní smysl a z tohoto důvodu se nebudu jeho volebnímu systému věnovat. Nejpodrobněji se hodlám zabývat proměnami volebního systému po roce 1989 až do současnosti.

3.1 Období mezi lety 1848-1918

Revoluční rok 1848 byl prvním výrazným impulsem k zavedení moderního parlamentního systému, založeném na širokém volebním právu. České země byly v této době součástí Předlitavska¹². Volby byly rozčleněny do třech hierarchických úrovní. Své zástupce si tehdy lidé vybírali do říšských, zemských, ale také místně samosprávných orgánů. Tato práce je primárně orientována na volby do dolních komor centrálních parlamentů, proto se v této kapitole budu zabývat výhradně prvními dvěma úrovněmi. (Chytilík...et. al. 2009)

3.1.1 Volební systém do říšských zastupitelských orgánů

Průkopnickými listinami říšského volebního systému byly **Pillersdorfova ústava** (25.4.1848), rozdělující Říšský sněm na dvě komory (Poslanecká sněmovna – 383 členů a Senát – 150 členů). Volebním právem měli disponovat pouze muži, ale i ti byli přísně majetnický redukováni. Dočasnou podobu říšského sněmu zajišťoval **Prozatímní volební**

¹² Část habsburské monarchie, vzniknuvší po rakousko – uherském vyrovnání. Hranici mezi Předlitavskem (Rakousko) a Zalitavskem (Uhry) tvořila řeka Litava. Účelem této dohody byla decentralizace moci Vídně a posílení samosprávných pravomocí Budapešti.

řád z května 1848. Dalším dokumentem byla **Stadionova ústava** (4.3.1849). I ta předpokládala ukotvení dvoukomorového systému, přičemž členy horní komory měly vybírat zemské sněmy a zástupci dolní komory měli být voleni přímo lidem. Volební právo se vztahovalo na minimálně 24leté muže, platící přímé daně v rozsahu 5-20 zlatých. Zásadní proměnou v této direktivě sehrávala velikost sídla. Muži z malé obce vydělávající 5 zlatých by podle této ústavy měli právo volit, naopak městští muži s tímto příjmem by volebním právem nedisponovali. Obě tyto ústavy byly tzv. oktrojované, což znamená, že nebyly výtvorem zastupitelských sborů, ale ústředních orgánů monarchie. Ani jedna z těchto ústav, vzhledem k pohnutým revolučním událostem, nakonec v platnost nevstoupila. (Chytilík...et. al. 2009)

Opravdu reálných obrysů nabývaly moderní demokratické představy až v 60. letech 19. století. Jejich „zhmotnění“ bylo dosaženo přijetím **Schmerlingovy ústavy** (26.2.1861). Ta předpokládala rozdělení Říšské rady na dvě komory. Horní Panskou sněmovnu a dolní Poslaneckou sněmovnu. Horní komoru tvořili členové nejvyšší šlechty, církve, císařští princové, ale také doživotní členové jmenovaní císařem. Poslanecká sněmovna, složená z 343 členů, byla volena nepřímo prostřednictvím orgánů jednotlivých zemí. Významným elementem Schmerlingovy ústavy bylo rozdělení voličů do kurií. Těmi byly kurie **velkostatku** (voliči disponující velkostatkem, plátcí nejvyšších daní), **obchodních a živnostenských komor**, **měst** (někde kurie obchodních a živnostenských komor) a **venkovských obcí**. Ovšem tento nově vzniknuvší prvek výrazně favorizoval německé kandidáty žijící na českém území. Napjatá situace vyeskovala až ke stavu, kdy čeští zemští zastupitelé odmítli nominovat své kandidáty do Říšské rady. Ta tedy zasedala pouze v omezeném počtu. Stejnou taktiku zvolili zástupci uherské části. Obrat v postupu Čechů znamenal až zákon z roku **1873**, který zavedl přímou volbu ve všech kuriích mimo venkovské. Volební období trvalo šest let, zaveden byl dvoukolový většinový systém s uzavřeným druhým kolem. Počet říšských poslanců byl navýšen na 353 (Čechy 92, Morava 36, Slezsko 10 poslanců). Následný vývoj volebního systému se nesl ve znamení reformy stávajícího stavu. (Chytilík...et. al. 2009)

Prvním důležitým reformním milníkem byl rok 1896, kdy vznikla **Badeniho volební reforma**. Právě tehdy byla do systému implementována další, v pořadí již pátá kurie. Ta nesla název **všeobecná** a díky jejímu vzniku vzrostl počet českým poslanců na 425. Volebním právem v tomto pátém obvodu se vykazoval každý muž starší 24 let, jež v daném volebním obvodu žil alespoň šest měsíců. Je nutné zde ovšem zmínit, že

neexistovala kontrola nad hlasováním jednotlivých voličů. Často docházelo k situacím, kdy volební právo jednoho oprávněného voliče bylo aplikováno ve více kuriích. (Chytilík...et. al. 2009)

Rozdělení mandátů mezi jednotlivé kurie a územní celky nastiňuje Tabulka 3. Z té je zřejmé, že zatímco v Čechách a na Moravě byla nepočetně zastoupena kurie měst, v celém Předlitavsku dominovala kurie venkovských obcí.

Tabulka 3. - počet mandátů v jednotlivých kuriích po Badeniho reformě

Kurie						
oblasti	Velkostatku	Ob. a živ. kom.	Měst	Venk. obcí	Všeobecná	Celkem
Čechy	23	7	32	30	18	110
Morava	9	3	13	11	7	43
Slezsko	3	1	3	3	2	12
Předlitavsko	85	21	118	129	72	425

Zdroj: Chytilík...et. al. (2009: 266)

Za druhý zásadní demokratizační moment lze považovat **Beckovu volební reformu**. Tento dokument opět rozšiřoval portfolio říšských poslanců, tentokrát na 516 (Čechy 130, Morava 49, Slezsko 15). Omezen byl také počet doživotních příslušníků Panské sněmovny. Volební právo doznalo také liberálnějších změn. Reforma především odstranila rozčlenění voličů do jednotlivých kurií. Od této doby mohli volit všichni muži starší 24 let, kteří v místě konání voleb trvale žili minimálně rok. Právo vykonávat pasivní volební právo měli všichni rakouští státní příslušníci starší 30let. Volební obvody byly až na výjimky jednomandátové, zachován byl většinový volební systém s uzavřeným druhým kolem. (Chytilík...et. al. 2009)

Utváření volebního systému Rakouska – Uherska byl velice složitý a zdoluhavý proces. Rozhodující vliv na jeho genezi měla pestrá mozaika jednotlivých říšských národů, etnik a zájmových skupin, které měly rozličné představy o konečné podobě rodícího se parlamentarismu a díky jejichž tlaku na Vídeň docházelo k postupné demokratizaci systému. Přestože tato porevoluční doba byla nadmíru dynamická, emancipační a nacionalistická, dá se volební systém tohoto období považovat za relativně vyspělý.

Nejsilnější českou stranou, kandidující v Čechách, byla zejména Česká sociálně demokratická strana dělnická, jež ve volebních letech 1907 a 1911 získala vysoko přes 30% hlasů. Dále potom Česká strana agrární, která se zisky nad 20% zaujímal druhou

nejvlivnější pozici. Česká strana národně sociální, Národní strana (staročesi) či křesťanské strany se se svými pravidelnými zisky kolem 10% pohybovaly ve třetím mocenském sledu. Předními německými stranami v Čechách byly především Sociální demokraté (nad 35% hlasů), Agrárníci (kolem 20%) a Německá radikální strana (kolem 15%). (Chytilík...et. al. 2009)

Na Moravě byly nejsilnějšími českými partajemi křesťanské strany (Křesťansko-sociální strana, Katolická strana národní na Moravě) pohybující se nad hranicí 30%, na paty jim sahala (v roce 1907 dokonce porazila) Česká sociálně demokratická strana dělnická (kolem 30%). Také zde měla vlivné postavení Československá strana agrární (nad 15%). (Chytilík...et. al. 2009).

Česká sociálně demokratická strana dělnická byla po Čechách nejsilnější partají také ve Slezsku. V roce 1907 dosáhla úctyhodného zisku 65,9% hlasů. V obou volebních rocích zaznamenala kolem 15% hlasů Československá strana agrární, což ji pasovalo do role druhé nejvlivnější strany. Ve Slezsku byl etablován menší počet českých politických subjektů. Právě díky této omezené politické konkurenci mohlo dojít k extrémnímu nadpolovičnímu zisku jednoho subjektu. Právě nízký počet kandidujících stran může být pro parlamentní demokracii neefektivní a do jisté míry i nebezpečný. Němečtí Sociální demokraté si své výsostné postavení zachovávali i v této části země (cca 40%). Následováni byli Lidovou stranou a agrárníky. Ve Slezsku kandidovaly také polské partaje. O relevantní zisk se ovšem opírali pouze Konzervativci a Sociální demokraté (Chytilík...et. al. 2009).

Období mezi revolučním rokem 1848 a 2. světovou válkou se v Evropě neslo ve znamení přerodu tradiční zemědělsky orientované společnosti ve společnost průmyslově moderní. Z politického spektra té doby je ovšem patrné, že i na začátku 20. století měly agrární subjekty stále významné postavení v rámci politického systému. Postupná demokratizace společnosti a transformace hospodářství na průmyslovou velkovýrobu měla za následek vznik odborových svazů. Jejich emancipační snahy a vliv nabíraly postupnou industrializací na síle. Průmyslově dělnická vrstva obyvatelstva byla pilířem evropských ekonomik. Jejich zájmy v rámci zastupitelských sborů hájily sociálně demokratické strany. Radikálněji smýšlející jedinci se od těchto partají odštěpují a zahajují éru komunistických stran, která v podstatné části starého kontinentu trvá až do devadesátých let dvacátého století.

3.1.2 Zemský volební systém

Snahy o uvolnění systému byly patrné i ve volbách do zemských sněmů. V roce 1848 sice v Čechách proběhly volby ve znamení demokratické korekce, následné revoluční dění ale zapříčinilo, že se tento legitimně zvolený sněm nikdy nesešel. Na Moravě se sbor sice sešel, ovšem ani tady neměl tento trend dlouhého trvání. Obnova sněmu byla realizována až roku 1861. Jednalo se o jednokomorový zastupitelský sbor, jehož pravomoci byly, v závislosti centrálním vedení, značně redukovány. Princip rozdělovací voliče do jednotlivých kurií zůstal zachován i po roce 1907, kdy vstoupila v platnost výše zmiňovaná Beckova volební reforma rušící kurie na říšské úrovni. Zajímavým aspektem zemských voleb byl bezesporu fakt, že na ně byl aplikován vícekolový většinový volební systém s uzavřeným posledním kolem. Nejsilnější dva kandidáti se utkali vždy až ve třetím závěrečném kole. V tomto lze vyzorovat zásadní rozdíl oproti volbám do Říšské rady, kde se odehrávala maximálně dvě volební kola. Jakousi inovací zemského volebního systému byl institut virilního člena. Jednalo se o mandát vyčleněný výhradně pro arcibiskupy, biskupy a rektory univerzit (Chytilík et. al. 2009).

Na Moravě se volilo jinak než v Čechách. Důležitým odlišujícím momentem bylo přijetí tzv. moravského paktu z roku 1905, který sebou přinesl jeden zásadní milník. Právě tento dokument garantoval **všeobecné volební právo pro muže**¹³. Moravský pakt byl jakýsi kompromis mezi českými a německými politickými zájmy. Všeobecné volební právo pro muže sice Čechům zaručovalo pohodlnou většinu ve sněmu, ale k přijetí zákona bylo zapotřebí dvou třetin hlasů. Kompromis mezi oběma národy byl tedy opět nevyhnutelný. Ve dvou nejvyšších kuriích se objevuje první forma poměrného volebního systému. Její podoba je nicméně velice nedokonalá. Volební formulí byla zvolena Hagenbach-Bischoffova kvóta. (Chytilík...et. al. 2009)

3.2 Období První republiky

Období První republiky je mnohými považováno za nejprogresivnější etapu v českých dějinách. Vývoj kráčel mílovými kroky kupředu nejen v ekonomické, ale také politické a kulturní sféře. Hospodářství státu patřilo mezi deset nejvyspělejších na světě. Československo se těšilo geopolitickému respektu a renomé. Z množství sofistikovaných

¹³ Morava se k tomuto kroku odhodlala jako první v celé Rakousko-Uherské říši (Chytilík...et. al. 2009: 271).

výtvaru tehdejší doby těží Česká republika dodnes. „Ztráta okovů“, které sebou přinášela integrace v rakousko-uherské říši, naplno probudila kreativitu a potenciál československého národa. Snaha oprostít se od předchozí nepopulární éry byla zjevná ve všech společenských kruzích.

3.2.1 Volební systém První republiky

Emancipační a reformní étos nové doby byl zjevný i u nově vzniknuvšího volebního systému, který doznal několik zásadních změn. Tou nejdůležitější bylo bezesporu zavedení všeobecného volebního práva pro muže i ženy. Jediným regulativním prvkem byl věk 21 let. Snaha o multipartismus české politiky znamenala výměnu většinového volebního systému za poměrný. Kurie byly zrušeny na všech úrovních (Novák-Lebeda 2004).

Národní shromáždění (předchůdce dnešního parlamentu) bylo rozděleno do dvou komor, na Poslaneckou sněmovnu a Senát. Ve sněmovně zasedalo 300 poslanců, senát byl tvořen 150 senátory. Volební období bylo stanoveno na 6 respektive 8 let. Ovšem až do roku 1929 nebylo ani jednou naplněno celé volební období, a tak se průměrná délka „životnosti“ parlamentu pohybovala těsně pod hranicí čtyř let. Právní ukotvení celého systému bylo implementováno do **ústavy** z února roku **1920**, pomocí volebních zákonů č. 123 a č. 124/1920 Sb. (Chytilík...et. al. 2009).

Ústavní dokument byl jakýmsi souborem nejdůležitějších právních aspektů světově uznávaných právních listin. Zahrnoval v sobě ústavní principy Třetí Francouzské republiky, americké ústavy z roku 1787, rakouské prosincové ústavy (1867), inspiraci našel ale také u ústavy švýcarské z roku 1848. Jednalo o moderní, demokratickou a lidskoprávně vyspělou listinu, na kterou z velké části navazuje i základní právní dokument současné České republiky. Objevovaly se ale také časté případy, kdy skutečnost nekorespondovala s ústavními předpisy. Pro účely této práce je vhodné zmínit následující případ. Přestože ústava deklarovala existenci volného poslaneckého mandátu, na jehož základě mají poslanci při hlasování deklarované svobodné rozhodnutí, realita vypadala právě naopak. Došlo k založení Volebního soudu, který na disciplínu hlasování v souladu se stranickými doktrínami dohlížel. Pokud se poslanec „provinil“ špatným hlasováním, byl zbaven mandátu a vyloučen ze strany. Faktickými držiteli mandátu byly tedy strany (Vodička-Cabada 2003).

Právo volit do poslanecké sněmovny měli všichni občané starší 21 let, pro senátní volby byla tato hranice posunuta na 30 let. Podstatnou inovací byla ovšem **povinnost** nejen volit, ale také přijmout zvolení do Národního shromáždění. Toto nařízení se nevztahovalo na občany starší 70 let, dále na tělesně postižené či jinak zdravotně indisponované, a také na osoby vzdálené více než 25 kilometrů od místa konání voleb, které bylo později posunuto až na hranici 100 km. Zbavení práva volit byli minimálně dvakrát sankcionovaní recidivisté. Pasivní volební právo, neboli právo být volen, se vztahovalo na občany starší 26 resp. 45 let. Postih za neúčast ve volbách byla pokuta v rozmezí 20 až 5 000 Kč, nebo odnětí svobody na 24 hodin až jeden měsíc. (Novák-Lebeda 2004)

Volební zákon ve své původní podobě rozděloval Československo na 23 volební obvodů. Toto číslo doznalo v průběhu formování státních hranic ještě několika změn. Základním požadavkem bylo, aby jeden poslanec připadal v průměru na 46 000 obyvatel Československa, v Praze se s ohledem na význam toho sídla volilo více poslanců, přičemž každý z nich měl reprezentovat 30 000 Pražanů. Nutno zde ovšem podotknout, že realita se od toho plánu lišila a Čechy se Slovenskem byly v tomto ohledu mírně zvýhodněny na úkor Moravy a Podkarpatské Rusy. Tento fakt byl dán především špatně nastavenou volební geometrií, kterou způsoboval předem daný fixní počet rozdělovaných křesel v jednotlivých volebních obvodech. V současnosti určuje podíl mandátů mezi jednotlivými obvody počet tamních voličů. Metodika zvolená prvorepublikovými „volebními inženýry“ byla značně disproporční a z dnešního pohledu možná i protiústavní. (Chytilík...et. al. 2009)

Legitimitu kandidatury dával straně seznam sta podpisů nashromážděných v daném obvodě. Možnost zakládání předvolebních koalic byla povolena, avšak vztahovala se pouze na výběr kandidátů pro druhé skrutinium. Zajímavostí tehdejšího volebního dění byl zákaz prodeje alkoholických nápojů v den konání voleb, jakožto i den před nimi. (Chytilík...et. al. 2009)

Volební systém pro volby v roce 1920

18. dubna 1920 se poprvé volilo do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění. Tyto volby se nesly ve znamení výrazných volebních reforem, jejichž podstatné aspekty byly rozebrány výše. Specifikum těchto voleb spočívalo v počtu volených poslanců. Namísto schválených 300 se rozdělovalo pouze 281 křesel. Tato výjimka byla zapříčiněna

doposud nejasným hraničním ukotvením státu. Volby se tedy netýkaly například Těšínska, Hlučínska, Oravy, Vitorazska a dalších regionů, které byly ještě předmětem poválečného vyjednávání o upořádání hranic. Pro senátní volby byl vyčleněn 25. duben. Charakteristickým rysem prvních parlamentních voleb bylo rozdělení do tří skrutinií. První se odehrávalo na krajské, další dvě na celostátní úrovni. (Chytilík...et. al. 2009)

Volební číslo, jehož pomocí se rozdělují poslanecká křesla, generovala na úrovni krajského skrutinia Hareova kvóta. Do druhého skrutinia se nominovala strana se ziskem alespoň jednoho mandátu z prvního obvodu, nebo strana, jež získala alespoň 20 000 hlasů v libovolném krajském obvodě. Povinností každé postupivší partaje bylo sestavit novou kandidátní listinu, na jejímž základě byla případně udělována další poslanecká křesla. Samotná distribuce neobsazených křesel byla realizována na základě zbytkových hlasů ze všech krajských skrutinií dohromady. Hodnotu volebního čísla určovala Hagenbach-Bischoffova formule, která ve své povaze umožňuje rozdělit větší počet mandátů nežli předchozí Hareova kvóta. Pokud ani druhé skrutinium nedokázalo obsadit všechna poslanecká křesla, přesunuly se zbytkové hlasy do třetího a tedy závěrečného obvodu. O majitelích zbylých křesel rozhodla metoda největších zbytků (Chytilík...et. al. 2009).

Na území Podkarpatské Rusy proběhly řádné volby až v roce 1924. Systém volby v tomto nejvýchodnějším regionu tehdejšího Československa byl od zbytku státu odlišný. V prvním skrutiniu stanovovala volební číslo Hagenbach-Bischoffova kvóta. Problém s neobsazenými mandáty následně vyřešila metoda největších zbytků. Význam tohoto území byl pro Československo strategický především ve společných hranicích s partnerským Rumunskem. Navíc byla zamezena přímá hraniční interakce Maďarska a Polska, se kterými bylo Československo na konci druhé dekády ve válečném konfliktu. (Chytilík...et. al. 2009, Vodička-Cabada 2003)

Zajímavé informace přináší statistika o počtu křesel rozdělených již v prvním skrutiniu. Z možných 281 poslaneckých křesel jich svého majitele po prvním kole poznalo 198. Ve volbách roku 1925 udělilo první kolo 184 z 300 možných a v roce 1929 189 křesel opět ze 300. Procentuálně se efektivita Hareovy kvóty v prvním kole pohybuje mezi cca 63 – 70,5%¹⁴. (Chytilík...et. al. 2009)

¹⁴ 1920 – 70,5% mandátů udělených v prvním kole, 1925 – 63,3%, 1929 – 63% (Zdroj: vlastní výpočty)

Výsledek voleb v roce 1920

Výsledek voleb poukázal na řadu nedostatků nově nastaveného volebního systému. Jedním z nich byla absence celostátních stran. Strany byly spíše než ideologickými elitami, reprezentanty příslušných etnik a spolupráce mezi nimi byla velice obtížná. Problémy způsobovala také benevolentně nastavená uzavírací klauzule. Její nízká hladina zapříčinila relativně snadný vstup do skrutinia a zisk mandátu. Politické spektrum poslanecké sněmovny se stalo nesourodé a roztříštěné, z čehož vyplynulo složité hledání povolebních koalic. Zisku minimálně jednoho mandátu dosáhlo 16 stran. (Chytilík...et. al. 2009)

Tabulka 4. - Výsledek voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1920 (zveřejněny strany se ziskem min. 8% hlasů)

Název strany	Počet hlasů	Počet hlasů(%)	Mandátů
ČSDSD ¹⁵	1 590 284	25,66	74
Československá strana lidová	699 459	11,28	33
Německá sociálnědemokratická strana dělnická	688 801	11,11	31
Republikánská strana československého venkova	602 743	9,72	28
Československá strana socialistická	500 455	8,07	24

Zdroj: Chytilík...et. al. (2009: 277)

Národnostní složení Československa

Národnostní spektrum První československé republiky bylo velice pestré. Samotní Češi a Slováci zaujímali ve struktuře obyvatelstva státu pouhé dvě třetiny (viz Tabulka 5.). Občanství mohl získat pouze ten, kdo měl v roce 1911 na budoucím státním území trvalé bydliště. Tato regule výrazně omezovala návrat migrantů zpět do vlasti. Spousta jich tedy byla nucena zůstat v Rakousku, Maďarsku nebo jiných zemích. Podkarpatská Rus byla obývána především Rusíny, Ukrajinci a Poláky. Správním městem Podkarpatské Rusy byl Užhorod. (Vodička-Cabada 2003)

¹⁵ Československá sociálnědemokratická strana dělnická

Tabulka 5. - Národnostní složení Československa (1937)

národnosti	počet osob	v procentech
Češi	7 615 010	49,99
Němci	3 358 559	22,05
Slováci	2 479 381	16,28
Maďaři	757 001	4,97
Ukrajinci	636 384	4,18
Židé	213 684	1,41
Poláci	105 676	0,69
Ostatní	65 283	0,43

Zdroj: Vodička-Cabada (2003: 26)

Společenské napětí v zemi

Vztahy Čechů a Němců žijících na našem území se nezlepšily ani po vzniku samostatného státu. Naopak se ještě více vyostřily. Němci byli vznikem samostatného Československého státu velmi zaskočení a nelibě nesli odtržení od mateřského Rakouska. Jejich protireakcí bylo nelegitimní ustanovení čtyř německých provincií v rámci nově vzniknuvšího státu. Situace vy eskalovala až k vojenskému obsazení těchto oblastí československou armádou. Lehkou pozici v emancipačních postupech neměli ani Slováci v područí Uherské (Maďarské) říše. Následné uspořádání hranic pomocí Trianonské smlouvy je rozbuškou slovensko-maďarských sporů i v současné době. (Vodička-Cabada 2003)

Pro pochopení a dokreslení tehdejší společenské nálady je zde třeba také zmínit fakt, že touha po vzniku Československa byla především českou vizí. Slováci drženi pod centralistickým pražským diktátem se jen nelibě smířovali se svou politicky, ekonomicky a nacionálně izolovanou pozicí. Objektivně je potřeba přiznat, že české politické elity zřídka respektovaly slovenské požadavky a záměrně dosazovaly do exekutivních pozic pročesky orientované funkcionáře. (Vodička-Cabada 2003)

Vlivné české politické strany se ve volbách na Slovensku prosazovaly jen velice těžko, naopak zde vznikl velký prostor pro extrémisticky orientované partaje, jakými byly Komunistická strana Československa či radikální odnože Hlinkovy slovenské ľudové strany. Tyto aspekty měly za následek nesoulad mezi Čechami a Slovenskem podporovaným Podkarpatskou Rusí. (Vodička-Cabada 2003)

3.2.1.1 Volební systém pro volby v roce 1925, 1929 a 1935

Před volbami v roce 1925 došlo k částečné úpravě volebních pravidel. Volební řád Poslanecké sněmovny upravoval nový zákon č. 205/1925 Sb. (Chytilík...et. al. 2009)

Novelizace volebního systému

Počet volebních obvodů klesl na 22. V těchto volbách se také poprvé rozdělilo všech 300 mandátů deklarovaných ústavou z roku 1920. Z celé řady spíše kosmetických úprav vyčnívala jedna zásadní modifikace. Ta určovala pevný počet mandátů rozdělovaných na úrovni druhého skrutinia. Tuto fixní hodnotu vygeneroval pouhý aritmetický průměr všech krajských volebních čísel prvního skrutinia. Počet zbytkových hlasů, transformovaných do druhého skrutinia, byl tímto zprůměrovaným volebním číslem vydělen¹⁶. Výsledná hodnota (beze zbytku) udávala počet přidělovaných mandátů. Následná distribuce mandátů se odehrávala stejně jako ve volbách předcházejících na základě Hagenbach-Bischoffovy kvóty, doplněné metodou největších zbytků. Za předpokladu, že druhé skrutinium dokázalo rozdělit všechny zbylá křesla, třetí skrutiniu odpadlo. (Novák-Lebeda 2004)

Výrazných změn doznala také dělba křesel na úrovni třetího skrutinia. Její metodika byla značně složitá a netradiční. Základním požadavkem bylo rozdělení všech kandidujících stran do čtyř skupin. Klíč k této stranické diferenciaci si dovoluji vypůjčit od Chytilíka, který ve své publikaci doslova tvrdí, že dělení se odehrávalo „na strany s nadpolovičním podílem kandidátů, kteří se přihlásili k německé, maďarské a polské národnostní menšině a strany ostatní a v rámci každé skupiny na strany, které se účastnily druhého skrutinia a strany ostatní“ (Chytilík...et. al. 2009: 278).

Výpočet volebního čísla pro třetí skrutinium byl odvislý od počtu hlasů stran, které nedosáhly na žádný mandát v prvním skrutiniu. Tyto hlasy byly děleny počtem doposud neobsazených křesel. Do hry se tedy nepřímou dostávají neúspěšné partaje s prvního přerozdělování, jejichž hlasy rozhodují o velikosti třetího volebního čísla. Celorepublikový zisk stran, které byly účastny druhého skrutinia, se vydělil třetím volebním číslem, z čehož vyplynul zisk mandátů jednotlivých stran v závěrečném kole. Nutno dodat, že toto dělení probíhalo samostatně pro menšinové a ostatní partaje a bylo dosti složité. (Novák-Lebeda 2004)

¹⁶ Princip Hareovy kvóty

V roce 1927 byli další novelizací zbaveni aktivního i pasivního volebního práva vojáci a četníci. (Novák-Lebeda 2004)

Výsledky voleb v letech 1925, 1929 a 1935

V roce 1925 nominovali voliči do Poslanecké sněmovny 16 stran, tedy shodný počet jako v předchozích volbách. Toto neefektivní množství politických subjektů zastoupených ve sněmovně svědčí stále o nízké uzavírací klauzuli. Oproti předchozím volbám byly výsledky velice vyrovnané, což ještě více znesnadnilo sestavení akceschopné koaliční většiny. Ve srovnání s rokem 1920 zaznamenala výrazný pokles Československá sociálnědemokratická strana dělnická, která přišla o téměř neskutečný milion hlasů a umístila se až na třetí pozici. Důvodem ovšem nebylo zdiskreditování strany v očích voličů, ale její rozštěpení. V roce 1921 se od umírněné socialistické ČSDSD odštěpila levicově radikálněji orientovaná Komunistická strana Československa. Její voliči se rekrutovali především ze slovenského obyvatelstva (Vodička-Cabada 2003). Komunisté se ve svých prvních volbách umístili jen o pár desetinek na druhém místě. Do čelních pozic se díky tomuto rozštěpení levice vrátili agráři, reprezentovaní Republikánskou stranou zemědělského a malorolnického lidu. (Chytilík...et. al. 2009)

Tabulka 6. - Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1925 (uvedeny strany se ziskem min 6% hlasů)

Název strany	Počet hlasů	Počet hlasů (%)	Počet mandátů
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	970 498	13,66	45
Komunistická strana Československa	933 711	13,14	41
Československá strana lidová	691 238	9,73	31
ČSDSD	630 894	8,88	29
Československá strana socialistická	609 795	8,57	28
Německý svaz zemědělců	571 198	8,04	24
Hlinkova slovenská ľudová strana	489 027	6,88	23

Zdroj: Chytilík...et. al. (2009: 279)

Tabulka 7. - výsledky voleb 1929 a 1935, výběr stran s relevantními výsledky

Název strany	1929		1935	
	počet hlasů	poč. hlasů (%)	počet hlasů	poč. hlasů (%)
Rep. strana zemědělského a malorolnického lidu	1 105 498	14,97	1 176 593	14,29
Čs. sociálnědemokratická strana dělnická	963 462	13,05	1 034 774	12,57
Komunistická strana Československa	753 220	10,2	849 509	10,32
Sudetoněmecká strana	nekandidovala		1 249 530	15,18
Československá strana národněsocialistická	767 328	10,39	755 880	9,18
Československá strana lidová	632 340	8,44	615 877	7,48

Zdroj: Vodička-Cabada (2003: 33)

Agrárníci si ve volbách 1929 a 1935 udrželi konstantní výsledky a díky fixnímu počtu mandátů rozdělovaných na úrovni volebních krajů získali vždy nejvyšší počet křesel, i přestože v roce 1935 neměli nejvíce hlasů. Navíc vítězná Sudetoněmecká strana nedisponovala dostatečným koaličním potenciálem. Přesto tato nacistická partaj negativně ovlivňovala stranický systém v Československu a předznamenala jeho zánik (Vodička-Cabada 2003).

3.2.2 Nedostatky volebního systému a jeho navrhované reformy

Stávající volební systém zdaleka nebyl politicky konsenzuálním projektem nově se formujícího státu. Mnohé jeho části byly na úrovni Národního shromáždění podrobovány ostré kritice požadující jejich reformy. Velká diskuse se vedla především o podobě volební formule na krajské úrovni, problémovým institutem se stala také vázaná kandidátní listina¹⁷. (Novák-Lebeda 2004)

Hareova kvóta, implementovaná do volebního řádu jako formule pro první skrutinium, se stala „trnem v oku“ především pro národně socialistického senátora Otakara Krouského. Ten argumentoval především tím, že tato kvóta nebyla v té době zavedena v žádném jiném státě, a že její vlastnosti jen posilují vliv stran na udělování křesel. Další problém vyvstával s vysokým volebním číslem, který právě Hareova kvóta generuje, což mělo za následek obsazení malého počtu přerozdělených mandátů v prvním skrutiniu. Do dalších skrutinií bylo tedy zapotřebí transformovat vysoký počet zbytkových mandátů, ale také hlasů. Tento jev ještě více eskaluje v malých volebních obvodech, což může mít za následek obsazení méně než poloviny křesel při první distribuci v krajích. Zajímavou

¹⁷ Volič může pomocí preferenčních hlasů ovlivnit pořadí kandidátů na volební listině, kterou volil

statistiku přináší konfrontace Hareovy a Haggenbach-Bischoffovy kvóty z pohledu rozložení přerozdělených mandátů v jednotlivých skrutiniích vytvořená právě Otakarem Krouským. Toto srovnání bylo učiněno na základě výsledků voleb z roku 1929. (Novák-Lebeda 2004)

Tabulka 8. - Srovnání Hareovy a Haggenbach-Bischoffovy kvóty aplikované na výsledky voleb voleb 1929

volební kvóty	obsazeny v 1. skrutiniu	obsazeny ve 2. a 3. skrutiniu	obsazeny ve 2. a 3. skrutiniu (%)
Hareova	189 poslanců	111 poslanců	37
Haggenbach-Bischoffova	209 poslanců	91 poslanců	30,3

Zdroj: Novák-Lebeda (2004: 179)

Z Tabulky 7. je patrné, jakým způsobem promění nižší volební číslo, reprezentované Haggenbach-Bischoffovou kvótou, průběh distribuce křesel.

Národnímu shromáždění bylo ve dvacátých a třicátých letech navrženo několik reforem týkajících se způsobu volby do obou komor nejvyššího zastupitelského orgánu. Avšak schvalovací proces nebyl v této otázce ani jednou úspěšný, a proto k žádné výrazné změně nedošlo. Nejaktivnějšími navrhovateli změn z řad tehdejších zákonodárců byly již zmiňovaný Otakar Krouský, dále pak senátoři Klofáč, Milota a také poslanci Stříbrný a Hrušovský. (Novák-Lebeda 2004)

Z mého pohledu je výrazným nedostatkem prvorepublikového volebního systému také povinnost volit. I neúčast ve volbách považuji za dosti silný názor, který by měla politické reprezentace reflektovat a pracovat s ním. Institut volební povinnosti podle mého názoru do moderního liberálního státu nepatří.

3.2.3 Vlivné politické strany První republiky

Nejvýznamnějším subjektem prvorepublikové politické scény byla bez pochyby **Republikánská strana zemědělského a malorolnického pokroku (agrárníci)**. Její členové se rekrutovali převážně z venkovského lidu, jehož zájmy samozřejmě také hájili v Národním shromáždění. Jedinými volbami, po kterých se jí nepodařilo obsadit post ministerského předsedy, byly ty hned první v roce 1920. K dominanci agrárníkům pomohlo roztržštění levice v roce 1921, kdy se ze struktur ČSDSD vyčlenili komunisté a založili si vlastní stranu. To bylo i příčinou paradoxní situace, při které průmyslovému Československu vládla strana agrárníků. Vůdčím představitelem strany byl Antonín

Švehla, který dosáhl na pozici ministra vnitra a později dokonce ministerského předsedy. (Vodička-Cabada 2003)

Post ministerského předsedy po vyhraných volbách v roce 1920 se podařilo získat **České sociálně demokratické straně dělnické**, předchůdkyni dnešní ČSSD. Její politická ideologie byla postavena na zájmech dělníků a zaměstnanců ve velkých městech. Zásadně oslabujícím aspektem představovalo pro socialisty odtržení radikálního komunistického křídla, které jim v zásadě znemožnilo vyhrávat po roce 1920 další volby. Osobnost strany představoval Vlastimil Tusar¹⁸, nebo také Rudolf Bechyně. (Vodička-Cabada 2003)

Vznik **Komunistické strany Československa** byl již několikrát nastíněn v předchozích pasážích. Záhy po svých prvních volbách v roce 1925 se strana etablovala na politické scéně a trvale si udržovala vliv na společenské dění u nás. Levicově populistické postoje podpořené ideou proletářské revoluce nacházely „úrodnou půdu“ především u méně kvalifikovaného dělnictva. Představiteli strany byly nejdříve Bohumír Šmeral a od roku 1929 Klement Gottwald. (Vodička-Cabada 2003)

Podstatnou úlohu na československé politické scéně sehrály také německé, nacionálně orientované strany. Jejich základním požadavkem bylo právo Němců na sebeurčení, zároveň ale odmítali jakoukoli konstruktivní spolupráci s československými stranami. Činnost těchto partají byla českými úřady zastavována. Politickým hegemonem německého obyvatelstva se před volbami v roce 1935 stala **Sudetoněmecká strana (Sdp)** vedená Konradem Henleinem, která se v roce 1938 pokusila dokonce o puč. Byla úzce navázána na Hitlerovu National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP). (Vodička-Cabada 2003)

Další významnější stranou byla **Československá strana socialistická**, hájící zájmy především malých živnostníků. Mezi její představitele patřil mimo jiné Eduard Beneš. (Vodička-Cabada 2003)

Relevantní stranou politického života První republiky byla také katolicky orientovaná **Československá strana lidová** reprezentovaná Janem Šrámkem. Nejsilnější stranu na Slovensku představovala **Hlinkova slovenská ľudová strana**. (Vodička-Cabada 2003)

¹⁸ Předseda vlády mezi lety 1919-1920

3.3 Období mezi lety 1938 – 1948

V období Druhé republiky, respektive německé okupace, neprobíhaly na našem území ze známých důvodů žádné volby. Volební systém se stal pouhou teoretickou úvahou budoucnosti. Zastupitelským orgánem poválečné Třetí republiky bylo Prozatímní národní shromáždění, deklarované Benešovými dekrety z roku 1944, o jehož obsazení rozhodovala nepřímá několikastupňová volba, vykonávaná na úrovni nižších samosprávných celků. (Chytilík...et. al. 2009)

Prozatímní národní shromáždění schválilo zákon o vzniku Ústavodárného národního shromáždění, jehož úkolem bylo přijmout novou ústavu. Tato instituce byla koncipována stejně jako prvorepubliková poslanecká sněmovna pro 300 zastupitelů. Distribuce hlasů se zredukovala na dvě skrutinia, přičemž na první z nich (krajské) byla implementována Hareova kvóty a na druhé (zemské) kvóta Haggengbach-Bischoffova obligátně doplněna metodou největších zbytků. Oproti předchozí éře se zmenšila velikost volebních obvodů a jejich počet vzrostl na 28. Pozitivem bylo také zrušení pevného počtu obsazovaných mandátů na úrovni krajů, které významně degradovalo proporcionální systém. Pasivním volební právem disponovaly osoby starší 21 let, aktivní lidé starší 18 let. Poválečná doba vzala volební právo lidem s neslovanskou národností a také kolaborantům. Na tyto nezvyklé aspekty je ovšem nutno nahlížet se znalostí a pochopením oné nesnadné doby. (Chytilík...et. al. 2009, Vodička-Cabada 2003)

Celý tento volební systém byl koncipován a v praxi realizován pouze ve volbách roku 1946. Ty v Čechách vyhráli poprvé komunisté se ziskem 40% hlasů, následování Československou stranou národně socialistickou. Na Slovensku dominovala suverénně Demokratická strana, jejíž procentní zisk překročil 60% hlasů, komunisté zde se ziskem „pouhých“ 30% hlasů obsadili druhé místo. (Chytilík...et. al. 2009, Vodička-Cabada 2003)

Podepsáním Košického vládního programu v roce 1945, vítězstvím ve volbách a následně úspěšným tlakem na prezidenta Beneše získávali komunisté stále významnější vliv na dění v Československu a předznamenali tím 40 let trvající totalitní vládu jedné strany. (Vodička-Cabada 2003)

3.4 Socialistické Československo

Rokem 1948 začíná v Československu více než čtyřicetiletá autoritářská vláda komunistické strany, která negativně poznamenala společenský, ekonomický a politický vývoj na našem území. Demokratické ideály reflektované všemi prvorepublikovými vládami se staly minulostí. Důsledky vzestupu moci radikálně levicových komunistů hledejme především ve výsledcích druhé světové války. Deziluze panující ve společnosti zapříčinila drtivé vítězství komunistů v prvních poválečných volbách.

Působnost a počet politických stran (kromě jedné) byly razantně omezeny, navíc jejich existence byla možná pouze v Národní frontě¹⁹. Sociální demokraté byli nuceně začleněni do řad KSČ, Československá strana socialistická a Československá strana lidová byly sice začleněny do Národní fronty, avšak fakticky nedisponovaly politickou mocí a staly se pouze jakousi loajální „opozicí“ respektující autoritářskou pozici komunistů. (Vodička-Cabada 2003)

Volební systém socialistického Československa nepovažuji z pohledu svobodné soutěže politických stran za relevantní, a proto se jeho „hlubšími aspekty“ ve své práci zabývat nebudu.

3.5 Období mezi lety 1989-1993

Revoluční rok 1989 přinesl do Československa obnovené demokratické zřízení. Společnost zažila po jednačtyřicetileté nadvládě totalitní komunistické strany entusiasmus a nadšení srovnatelné snad jen se vznikem samostatného Československa v roce 1918. Ovšem především ekonomický (ale i politický) vývoj zdaleka nedosahoval prvorepublikových parametrů. Složitá transformace hluboko zakořeněného socialistického systému na kapitalistický znamenala zpočátku spíše hospodářský útlum než rychlou konjunkturu. Devadesátá léta provázel nejen relativně pomalý ekonomický růst, ale i pachůť z politického vývoje a lidí parazitujících na novém společenském zřízení. Tyto aspekty znamenaly mírné otupění počátečního revolučního nadšení. Až první dekáda nového století přinesla kýžené ekonomické vzednutí a prosperitu. Přímé zahraniční investice daly v České republice vzniknout novým pracovním místům, což pomohlo růstu

¹⁹ InSTITUTE zavádějící regulovaný stranický systém, realizovaný zákazem určitých stran (agrárníků, národních demokratů a dalších pravicových stran). Pod vznikem této instituce v roce 1943 jsou podepsáni K. Gottwald a E. Beneš.

ekonomiky až k hranici 7%. Integrace v NATO a EU znamenaly pro Českou republiku plnohodnotné začlenění do vyspělého západního společenství. Nad politickou scénou však stále panuje hluboká skepse, která v plné nahotě ukazuje, jak zdlouhavý a těžký proces je cesta k politicky vyspělé demokracii.

Mezi lety 1989-1993 existoval na našem území český a slovenský federativní stát. Jeho název byl terčem politických tahanic a během tohoto období se několikrát změnil. Napětí mezi oběma národnostmi postupem času eskalovalo (především na politické úrovni) a vyústilo až k odtržení, které se datuje k 1. lednu 1993. Následující kapitoly budou mapovat podobu politického uspořádání federativního státu, který měl za nedlouho skončit.

3.5.1 Politický systém České a Slovenské federativní republiky

Celorepublikovým zákonodárným orgánem bylo **Federální shromáždění** složené ze dvou komor. Sněmovny lidu, tvořenou 150²⁰ zastupiteli, reprezentující lid proporcionálně podle počtu obyvatel, a Sněmovny národů symbolizující rovnost českého a slovenského národa shodným počtem 75 zastupitelů. Obě komory shromáždění měli v rámci politického uspořádání rovné postavení. Jednalo se tedy o případ dokonalého bikameralismu. Pro schválení zákona Federálním shromážděním byla potřebná shoda obou komor. V případě, kdy konsenzus sněmoven nenastal²¹, přišlo na řadu tzv. dohádovací řízení. To pověřovalo každou ze sněmoven výběrem deseti jejích poslanců, kteří se na tomto jednání pokusili daný problém vyřešit. Sněmovna národů měla ve svých stanovách implementován ještě další mechanismus. Ten při schvalování důležitých norem vyžadoval oddělené hlasování Čechů a Slováků. Úspěšné schválení nastalo pouze tehdy, pokud obě národnostní větve tuto reguli posvětily nadpoloviční většinou. (Vodička-Cabada 2003)

Na národních úrovních existovaly ještě **Česká a Slovenská národní rada** tvořena 200 resp. 150 poslanci. (Vodička-Cabada 2003)

3.5.2 Volební systém ČSFR

Díky federalizaci státu byly v politickém systému Československa hned čtyři parlamentní orgány, pro které bylo zapotřebí ustavit volební systém. Společné volby byly

²⁰ Před rokem 1989 tvořena 200 poslanci

²¹ V době socialismu tato situace nikdy nenastala

naplánovány na 8. a 9. června 1990. Přes velice krátkou dobu se českoslovenští volební inženýři dokázali dobrat konsenzu a konstruktivně nastavili volební systém tak, aby první svobodné volby mohly v roce 1990 důstojně proběhnout. Přímý účastník vyjednávání Jan Filip k tomu v publikaci Nováka a Lebedy trefně dodává, „V současnosti se totiž můžeme setkat s množstvím úvah a propočtů, jak by fungovala ta či ona volební formule v našich podmínkách. Jsou to však úvahy politologické, což při vší úctě k politologii znamená, že to nejsou úvahy zpravidla určené k praktické realizaci. V lednu 1990 však nastala taková situace, že se skutečně modelovaly různé volební systémy a hledal se takový, který by byl všeobecně přijatelný“ (Novák-Lebeda 2004: 207).

Volební systém do Federálního shromáždění

Ihned na začátku této kapitoly musím zmínit, že volební období, následující po volbách v roce 1990, bylo sníženo na pouhé dva roky. Stále platná socialistická ústava sice počítala s pětiletým cyklem, ten byl ovšem pro novou politickou elitu státu nepřijatelný. Schválené dva roky byly vnímány především jako překlenovací časový horizont, který umožní stabilizaci a důsledné nastavení vládnoucích mechanismů v zemi. Důležitou pohnutkou při zkrácení volebního období byla také snaha vymezení se vůči parametrům nastavených předchozím režimem. Princip, užitečnost a racionalita nově nastavených regulí měly často jen marginální postavení vůči snaze výrazně se odlišit a vymezit od podobných norem zavedených komunisty. (Novák-Lebeda 2004)

Přerozdělování mandátů v nově nastaveném volebním systému se odehrávalo ve dvou skrutiniích. První z nich se realizovalo na úrovni volebních krajů, přičemž v Čechách jich bylo osm a na Slovensku čtyři. Vstup do prvního skrutinia byl omezen klauzulí 5% hlasů alespoň v jedné z republik. Distribuci hlasů zajišťovala Heggenbach-Bischoffova kvóta. Voličovi byla svěřena možnost udělit hned čtyři preferenční hlasy. (Novák-Lebeda 2004)

Druhé skrutinium, realizované na úrovni celé republiky, operovalo se zbylými hlasy a mandáty transformovanými z nižších úrovní. Personální obsazení zde zajišťovali neúspěšní kandidáti z prvního přerozdělování, přičemž jejich výsledek z prvního skrutinia nebyl na této úrovni reflektován. Volební formulí byla i zde ustanovena Heggenbach-Bischoffova kvóta, doplněná metodou největších zbytků, zajišťující jistotu obsazení všech křesel. (Novák-Lebeda 2004)

Počet mandátů udělovaných ve Sněmovně lidu Čechům resp. Slovákům stanovovala Hareova kvóta v závislosti na počtu odevzdaných hlasů. Pro Sněmovnu národů nebyl tento postup potřebný, jelikož zde každý národ disponoval fixním počtem 75 mandátů. Společným volebním mechanismem pro obě komory Federálního shromáždění bylo určení počtu křesel, rozdělovaných v jednotlivých volebních obvodech. Hlavní proměnou zde představovalo množství odevzdaných hlasů, jejichž pomocí docílila Hareova kvóta výsledné diference. (Novák-Lebeda 2004)

Aktivní volební právo bylo určeno hranicí 18, pasivní 21 let. V tomto ohledu panovala paralela s předchozím režimem. Vázaný poslanecký mandát byl změněn na mnohem demokratičtější mandát volný. Zastupitel již nebyl omezen stanovisky vlastní partaje a mohl hlasovat výhradně na základě vlastního přesvědčení. (Novák-Lebeda 2004)

Každá ze stran se ziskem alespoň 2% všech hlasů dostala podle zákona za každý hlas 10 Kčs. Zákonnou úpravu dostala před prvními volbami také kampaň. Všechny legitimně kandidující subjekty měly v rámci kampaně nárok na 4 hodinový vysílací blok ve veřejnoprávních médiích. Teprve v posledních dvou dnech byla jakákoli forma propagace strany zakázána. (Novák-Lebeda 2004)

Novela volebního systému pro volby v roce 1992

Volební systém pro druhé parlamentní volby žádných zásadních reforem nedoznal, což je vzhledem k rychlosti jeho koncipování v roce 1990 do jisté míry překvapivé, ale také zároveň potěšující zjištění. Přesto alespoň některé úpravy je potřebné zde připomenout.

Asi nejdůležitější bylo stanovení pravidelného volebního cyklu na čtyři roky²². Od následujících voleb bylo také možné rozpuštění politických stran. Došlo k úpravě regule, požadující alespoň 10 000 podpisů či 10 000 stranických členů pro zaregistrování volební kandidátky. Nově postačovalo disponovat minimálně 10 000 hlasy z minulých voleb nebo být 60 dní před vyhlášením voleb součástí Federálního shromáždění. (Novák-Lebeda 2004)

²² Toto období bylo naplněno pouze v případě České národní rady resp. Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky

Uzavírací klauzule pro dvou a tříčlenné volební koalice byla nastavena na 7%, pro čtyř a vícečlenné na 10%. Pro Českou národní radu bylo toto rozvrstvení 7% (dvoučlenné), 9% (tříčlenné) a 11% (čtyř a vícečlenné). (Novák-Lebeda 2004)

Novelizace se dočkal také institut preferenčních hlasů. Pro posun kandidáta bylo zapotřebí, aby alespoň 10% voličů dané strany tuto možnost využilo a aby konkrétní kandidát získal alespoň 15% ze všech preferenčních hlasů dané listiny. Nové nastavení do jisté míry ztížilo posun preferovaného kandidáta²³. (Novák-Lebeda 2004)

Politickým stranám byla od voleb v roce 1992 udělena možnost provádět lustraci kandidátů. To znamená, že jakákoli strana byla oprávněna po svém kandidátovi vyžadovat osvědčení o tom, že kandidát nebyl mezi 25.2.1948 a 17.11.1989 členem nebo vědomým spolupracovníkem Státní bezpečnosti. Tento dokument vydávalo ministerstvo vnitra. Následně byly kandidující partaje povinny před volbami výsledky tohoto „auditu“ zveřejnit. (Novák-Lebeda 2004)

Volební systém do České národní rady

Způsob volby poslanců České národní rady byl totožný s volbou do Federálního shromáždění. I zde byla na obě skrutinia aplikována Haggbach-Bischoffova kvóta, uzavírací klauzule byla nastavena shodně na 5%²⁴. Počet mandátů přidělovala krajům také Hareova kvóta. (Chytilík...et. al. 2009)

3.6 Vývoj volebního systému samostatné České republiky

Změna politického systému, která doprovázela vznik samostatné České republiky, měla významný dopad i na systém volební. Především bylo zapotřebí stanovit způsob volby do nově vzniknuvší horní komory parlamentu, tedy do Senátu. Jeho faktické působení v rámci Parlamentu České republiky má svůj počátek sice až v roce 1996, ale jeho právní ustanovení je zakomponováno již do první ústavy z roku 1993. Nová ústava sice mluvila o vzniku tzv. Prozatímního Senátu²⁵, k jeho realizaci ovšem nikdy nedošlo.

²³ V předchozích volbách bylo nastaveno 10% a 50%

²⁴ V prvních volbách do Slovenské národní rady byla uzavírací klauzule 3%

²⁵ Personální obsazení zajistit poslanci bývalého Federálního shromáždění

Systém volby do dolní komory parlamentu zůstal na čas nezměněn. K přijetí nového volebního zákona došlo až v roce 1995. Absolutní předěl ve vývoji volebního systému na našem území znamenal rok 2001 a novelizace volebního zákona z roku 1995, který upravil všechny důležité atributy, na nichž je teorie volebních systémů postavena. Tato zásadní novelizace byla ovšem jen narychlo koncipovanou „náhražkou“ původně připravované reformy, která byla z podstatné části zrušené Ústavním soudem. O podrobnostech všech těchto milníků se rozepíši v následujících kapitolách. (Cytilek...et. al. 2009)

3.6.1 Volební systém do roku 2002

Do roku 1995 se v České republice volilo stejně jako v přecházejícím federálním období podle volebního zákona z roku 1990. Prvním důležitým právním dokumentem samostatné České republiky byla již zmiňovaná ústava z roku 1993, upravující především organizaci voleb a jejich soudní kontrolu. Pro poslaneckou sněmovnu²⁶ znamenala navýšení počtu členů ze 150 na 200. Tato úprava se ovšem vztahovala až na volby následující a k dodatečnému doplnění kapacity v tomto volebním období nedošlo. (Cytilek...et. al. 2009)

Volební zákon z roku 1995

Nově přijatý volební zákon představoval jen mírnou modifikaci toho stávajícího. Přes několik zásadních novelizací, které dokonale změnily povahu celého volebního procesu, podle něj volíme dodnes. Praktické využití tohoto systému bylo poprvé aplikováno na volby v roce 1996. Ovšem společenská nálada v zemi nenapomáhala efektivnímu fungování nového způsobu volby. Vítězná ODS se podařilo sestavit pouze menšinovou vládu s KDU-ČSL a ODA. Právě tehdy se začaly objevovat první hlasité požadavky na zásadní změnu volebního systému, který napomůže sestavení akceschopné většinové vlády. Nestabilní vládní koalice nakonec neustála tlak a především vinou vnitřních sporů se rozpadla. Situace kolem volebního systému ještě více vyestkalova po předčasných volbách v roce 1998. (Cytilek...et. al. 2009, Novák-Lebeda 2004)

²⁶ Bývalou Českou národní radu

Volební skrutinia nového volebního řádu měla stejnou podobu jako ta předcházející. Do obou z nich byla implementována Haggbach-Bischoffova kvóta doplněna ve druhém z nich metodou největších zbytků. Hareova kvóta se díky počtu odevzdaných hlasů opět postarala o přidělení mandátů jednotlivým krajům, jejichž počet zůstal ustálen na 8. Nejmenšímu Jihočeskému volebnímu obvodu přisoudila ve volbách 1996 14 mandátů, naopak největší Jihomoravský kraj vyslal do poslanecké sněmovny 41 svých zástupců. S ohledem na následující diferenciovanou amplitudu je s podivem, že ve vyspělé První republice byl krajů udělován fixní počet rozdělovaných mandátů, který nabourával proporcionalitu systému. Uzavírací klauzule pro samostatně i vícečlenně kandidující subjekty zůstala taktéž zachována (1 strana-5%, 2 strany - 7%, 3 strany - 9%, více 11%). (Chytilík...et. al. 2009)

Zajímavou novinkou se stalo zavedení peněžní kauce, kterou byly strany povinny zaplatit, aby mohly být účastny voleb. Její hodnota činila 200 000 Kč. Stranám, jimž se ve volbách podařilo dosáhnout zisku alespoň 5% všech hlasů, byla kauce navracena. Peněžní výše požadované kauce se stala terčem kritiky především ze strany menších stran, kterým podle jejich názoru omezovala rovnost výkonu volebního práva. Po několika peripetiích s Ústavním soudem byla v roce 2001 výše kauce snížena na 15 000 Kč, přičemž byla uznána jako nevratná. Velké rozpory a kontroverze, které musel v několika případech řešit opět Ústavní soud, provázely také úhrady státu za určitý zisk hlasů ve volbách. Základním smyslem této instituce je kompenzace volebních nákladů stranám, které ve volbách dosáhly relevantního výsledku. Ovšem vzhledem k překotnému a účelovému posunu klauzule stanovující státní příspěvek je velice složité operovat s pojmem relevantní výsledek ve volbách. Konečná podoba vypadala velice benevolentně. Na státní příspěvek 100 Kč za hlas měly nárok partaje se ziskem minimálně 1,5% hlasů²⁷. (Chytilík...et. al. 2009, Novák-Lebeda 2004)

Aktivní volební právo bylo umožněno osobám starších 18 let, zároveň k volbám nebyly připuštěny osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům a také lidé zbavení svobody v důsledku ochrany zdraví lidí. (Chytilík...et. al. 2009)

Počet preferenčních hlasů byl ustálen na čtyřech. K posunu kandidáta bylo zapotřebí, aby alespoň 10% voličů strany využilo možnosti preferenčního hlasu a zároveň, aby daný kandidát byl podpořen nejméně 10% voličů jeho strany. Vysoký limit výrazně

²⁷ Původní zákon hovořil o 90 Kč za 3% hlasů, jeho novelizace o 30 Kč za 2%. Obě tyto normy Ústavní soud zrušil

omezoval vliv preferenčních hlasů, a proto se pouze dvěma kandidátům podařilo ve volbách 1996 a 1998 posunout z nevolitelné pozice až do křesla v Poslanecké sněmovně. (Chytilík...et. al. 2009)

3.6.2 Požadavky na reformu volebního systému

Po volbách v roce 1998 vznikla další, v pořadí již druhá menšinová vláda. V jejím čele stanul sociálnědemokratický lídr Miloš Zeman, který mohl vládnout jen díky „Smlouvě o vytvoření stabilního politického prostředí“ (tzv. opoziční smlouva) s opoziční ODS. Součástí této nestandardní dohody byl návrh na změnu volebního systému, který od následujících voleb dokáže vygenerovat akceschopnou většinu v Poslanecké sněmovně, o níž se bude moci exekutiva dlouhodobě opřít. (Novák-Lebeda 2004)

Zástupci obou nejsilnějších stran sestavili komisi, jež měla za úkol připravit návrh efektivnějších volebních pravidel. ODS do této pracovní skupiny vyslala Ivana Langera, Jiřího Payne a Jana Zahradila, ČSSD reprezentovali Pavel Rychetský, Zdeněk Jičínský, Petra Buzková a Jitka Kupčová. Výsledkem jednání bylo několik návrhů. ODS dokonce požadovala zavedení jednokolového většinového volebního systému²⁸, který byl ovšem protistranou zamítnut. Další návrh Klausovy strany počítal se zachováním poměrné volby, ale v kombinaci s kvótou Imperiali a sníženým počtem volebních obvodů na 35. Ani tomuto návrhu nedala opačná strana zelenou, a tak bylo poslání této komise neúspěšné. Personální obsazení pracovní skupiny bylo obměněno a zároveň na ni byl zvýšen tlak ze strany vedoucích představitelů obou partají. Zástupci ODS se stali Libuše Benešová, Miroslav Beneš a Martin Kocourek, ČSSD nominovala opět Pavla Rychetského, Vladimíra Špidlu a Zdeňka Škromacha. Komise v tomto složení práci na reformě výrazně neurychlila, což vedlo k vládní krizi a roztržce mezi socialisty a občanskými demokraty. Až ultimátum ze strany grémia ODS zapůsobilo konstruktivně na pracovní komisi, která následně přišla s výsledným návrhem přijatelným pro obě vyjednávací strany. (Novák-Lebeda 2004)

3.6.3 Základní struktura reformního zákona

Hlavní cílem při modelování návrhu na změnu volebního systému bylo posílení role velkých stran ve volebním klání. Tato skutečnost měla napomoci ke snížení počtu

²⁸ Výrazným stoupencem většinové volby byl dokonce konzervativně založený Václav Klaus

koaličních stran, nutných k sestavení většiny v poslanecké sněmovně. Přáním ČSSD a ODS bylo, aby se jim díky novému systému podařilo sestavit vládu s maximálně jedním malým koaličním partnerem, nejlépe aby mohli vládnout pouze sami. Étos těchto myšlenek byl vložen do reformního zákona č. 204/2000 Sb. Ten se stal jedním z nejmedializovanějších, ale zároveň nejkritizovanějších témat roku 2000. Volební zákon od základu modifikoval všechny čtyři klíčové parametry určující vlastnosti celého systému. Počet volebních obvodů, volební formulí, počet skrutinií i uzavírací klauzuli. (Chytilík...et. al. 2009)

Počet volebních obvodů

Počet volebních obvodů měl být z původních 8 navýšen na 35. Přidělování mandátů jednotlivým obvodům měla na základě počtu odevzdaných hlasů realizovat Hareova kvóta²⁹. Zatímco v předcházejícím uspořádání získával pravidelně nejmenší Jihočeský kraj 14 a největší Jihomoravský 41 mandátů, v novém systému byl tento rozptýl 4 respektive 8 mandátů. Poměr mezi nejmenším a největším obvodem se tedy měl změnit z původních 1:2,93 na 1:2. Součástí novely byl také minimální počet mandátů připadajících na jeden obvod. Ten byl stanoven na 4. Průměrný počet rozdělovaných mandátů v jednom obvodě měl být 5,7³⁰. Kritikové vytýkali reformě obvodů především skrytou transformaci poměrného volebního systému na většinový. Tento argument nebyl úplně správný. Navržený počet obvodů v kombinaci např. s dělitelem Sainte-Laguého je prospěšný především pro středně velké až malé politické subjekty³¹. Zatímco předcházející systém osmi volebních obvodů kombinovaný se dvěma skrutinií rozptyloval a potlačoval disproportionality, nově navržená reforma by počtem svých obvodů (v kombinaci s jedním skrutiniem) disproportionality výrazně kumulovala. (Novák-Lebeda 2004)

Volební formule

Výběr volební formule představoval jeden z nejzávažnějších rozporů mezi ODS a ČSSD ve společném reformním projektu. Zatímco občanští demokraté prosazovali, jako alternativu za zmařenou jednokolovou většinovou volbu, zavedení Imperialiho kvóty (výrazně favorizující velké strany) v kombinaci s 35 obvody, socialisté preferovali klasický

²⁹ Jedna z mála proměnných, které zůstaly nezměněny

³⁰ Ve starém systému to bylo v průměru 25 mandátů na jeden obvod

³¹ K tomuto scénáři ovšem reforma jak známo nesměřovala

d'Hondtův dělitel (mírné zvýhodnění velkých stran). Vlastnosti obou navrhovaných metod ještě více umocňuje aplikace na malé volební obvody. (Novák-Lebeda 2004)

Neprůchodnost obou návrhů znamenala realizaci kompromisního řešení v podobě nové, uměle vytvořené metody. V úvodním teoretickém bloku této práce byla tato formule pojmenovaná jako modifikovaný d'Hondtův dělitel. Setkat se lze také s termínem posilující d'Hondtův dělitel. Samotná modifikace tkví v nahrazení prvního dělitele 1 dělitelem 1,4. Číselná řada tedy po úpravě začíná 1,4 a pokračuje klasicky 2, 3, 4, 5 atd. Tomáš Lebeda se zabýval otázkou, ke kterému z původních návrhů se výsledná formule blíží více a poznamenává: „Čím jsou volební obvody menší, tím se modifikovaný d'Hondt blíží více k účinkům formule Imperiali. Naopak, při zvětšování volebních obvodů se přiklání více ke klasické d'Hondtově formuli.“ (Novák-Lebeda 2004: 355).

Charakter této typicky české formule znesnadňuje získání prvního mandátů, což je výrazný handicap především pro malé partaje. Na jejich úkor jsou obohaceny velké strany. Po prvním úspěšně získaném křesle probíhá následná distribuce shodně jako v případě klasického d'Hondtova dělitele. (Novák-Lebeda 2004)

Tabulka 9. - komparace modifikovaného d'Hondtova dělitele s návrhy ČSSD a ODS

volby 2002	ČSSD	ODS	KSČM			
d'Hondt	77	59	37			
modifikovaný d'Hondt	84	62	37			
dělitel Imperiali	88	60	36			
volby 1998	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	
d'Hondt	88	71	22	11	8	
modifikovaný d'Hondt	101	88	4	6	1	
dělitel Imperiali	108	83	4	5	0	
volby 1996	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SPR-RSČ	ODA
d'Hondt	89	74	19	11	5	2
modifikovaný d'Hondt	102	85	6	6	1	0
dělitel Imperiali	104	87	3	6	0	0

Zdroj: Novák-Lebeda (2004: 355)

Na příkladu Tabulky 9. Je vidět, jakým způsobem by aplikace modifikovaného d'Hondtova dělitele proměnila výsledky voleb. Ve volbách 1996 a 1998 by dokonce vedla ke vzniku jednobarevné vlády ODS resp. ČSSD. Z mého pohledu by se jednalo o předimenzovanou deformaci poměrného volebního systému.

Počet skrutinií

Původní dvě skrutinia (na obě byla aplikována Haggenbach-Bischoffova kvóta) měla být podle nového uspořádání redukována na jediné. Tímto mechanismem by došlo k ještě hlubší disproporcionalitě výsledků umocněné navíc malými volebními obvody. (Novák-Lebeda 2004)

Uzavírací klauzule

Pětiprocentní hranice pro individuálně kandidující strany zůstala nezměněna. Úprava se týkala pouze předvolebních koalic. Pro dvoučlenné byla hranice uzavírací klauzule posunuta na 10%, pro tříčlenné na 15% a pro čtyř a vícečlenné na 20%. Motivace stran zakládat předvolební pakty byla tímto výrazně utlumena. Pozdější nálezy Ústavního soudu se na následující parametry nevztahovaly, a proto zůstaly zachovány do současnosti. (Novák-Lebeda 2004)

Zdolat hranici uzavírací klauzule neznamena apriori zisk prvního mandátů. Ten určuje až hranice přirozeného prahu, který je dán především velikostí volebního obvodu, vlastnostmi volební formule, ale také poměrem velikostí stran. Reformní zákon by tuto přirozeně elastickou hranici posunoval nadstandardně vysoko nad formálně stanovenou uzavírací klauzulí. V Lebedových modelových propočtech by ve volbách 1996 a 1998 hranice přirozeného prahu překročila vždy 13%. V nejmenších volebních obvodech by se dokonce blížila k 20%. (Novák-Lebeda 2004).

3.6.4 Ústavní stížnost na reformu volebního zákona

Dne 10. července 2000 přehlasovala Poslanecká sněmovna 124 hlasy prezidentovo veto a schválila novelu volebního zákona. Před samotným hlasováním opustily Poslaneckou sněmovnu kluby US, KDU-ČSL a KSČM. Proti návrhu hlasovali čtyři zákonodárci. P. Buzková, M. Kuneš, I. David (všichni ČSSD) a také nezařazená poslankyně Machatá. Na ústavní zákon neměla ODS a ČSSD dostatečnou třípětinovou většinu. (Novák-Lebeda 2004)

16. července 2000 podepsal prezident Václav Havel na své návštěvě Chorvatska ústavní stížnost proti schválené novele volebního zákona. O dva dny později se rozhodli

podat svou stížnost také skupina senátorů KDU-ČSL. Oba tyto návrh poté Ústavní soud sloučil a posuzoval je jako celek. Prezidentem napadené součásti novely:

1. zavedení 35 volebních krajů, které podle prezidenta vedou k navýšení přirozeného prahu pro vstup do sněmovny
2. zavedení modifikovaného d'Hondtova dělitele, který podle prezidenta zvýhodňuje velké politické strany
3. stanovení minimálního počtu mandátů pro volební kraj na 4, což podle prezidenta porušuje rovnost volebního práva a volnou soutěž politických stran
4. zavedení aditivního kvóra (vícestupňová škála uzavírací klauzule odvislá od počtu stran v předvolební koalici, každý člen koalice navyšuje konečnou uzavírací klauzuli stejným počtem procent) (Novák-Lebeda 2004)

3.6.5 Nález Ústavního soudu

24. ledna 2001 zrušilo plénum Ústavního soudu většinu prvků novelizovaného volebního systému. Soud své rozhodnutí zdůvodnil následovně: „Podle názoru Ústavního soudu však (...) zvýšení počtu volebních krajů na 35 (...) stanovení nejnižšího počtu mandátů v kraji na 4 (...) a způsob výpočtu podílů a přiřazování mandátů pomocí upravené d'Hondtovy formule (...) představuje ve svém úhrnu takovou koncentraci integračních prvků, jež ve svých důsledcích vede již k opuštění kontinua, ještě způsobilého zaznamenávat alespoň „přivracení“ k modelu poměrného zastoupení“ (Novák-Lebeda 2004: 374). V souladu s ústavou shledal soud zavedení aditivního volebního kvóra. (Novák-Lebeda 2004)

3.6.6 Současný volební systém České republiky

Torzo novely volebního zákona, které zůstalo po nálezů Ústavního soudu, bylo pro blížící se volby samozřejmě nepoužitelné. Před politickou reprezentací byl složitý úkol, vymyslet během krátkého časového období nový, co možná politicky nepřijatelnější model volby. Navíc strany opoziční smlouvy (ODS a ČSSD) nedisponovaly v Senátu většinou, což je „odsoudilo“ k nutnému konsenzu s ostatními stranami parlamentního politického spektra. To, že vztahy opozičně smluvních stran a zbylých partají byly díky

nekompromisnímu prosazení předchozí reformy na bodu mrazu, snad netřeba ani zmiňovat.

V této kapitole popíši jen základní parametry a charakteristiku současného volebního modelu. Hlubšími konsekvencemi, dopady na koaliční potenciál a možnými reformami systému se budu podrobněji zabývat v kapitole 4. určené primárně k této analýze.

Základní struktura předcházejícího způsobu volby

Pro snazší pochopení a možnost komparace považuji za vhodné zmínit nejdříve základní kontury předchozího volebního systému. Podle jeho pravidel se formálně volilo ve volbách 1996 a 1998, ale takřka totožný model se vyskytoval i ve volbách federálních v letech 1990 a 1992.

Distribuci mandátů zajišťovala na úrovni dvou skrutinií Haggenbach-Bischoffova kvóta. Zbytkové mandáty z druhého z nich přisoudila stranám metoda největších zbytků. Pro druhé skrutiniu sestavovaly strany nové kandidátky. Počet hlasů určovala osmi volebním obvodům Hareova kvóta na základě volení účasti. Pětiprocentní uzavírací klauzule byla platná pro individuálně kandidující subjekty. Pro dvou, tří, čtyř a vícečlenná uskupení platily hranice 7, 9 a 11%. Volič disponoval čtyřmi preferenčními hlasy.

Tento, nazývejme jej starý, volební systém zajišťoval vysokou proporcionalitu. Ta byla určena především značnou velikostí volebních obvodů, a zároveň asi nejproporčnější Haggenbach-Bischoffovou formulí. Navíc případné znečištění tlumilo druhé skrutinium. Přes všechny klady tohoto systému se na jeho základě podařilo sestavit pouze jednu akceschopnou většinovou vládu³². Ta vznikla v roce 1992 pod vedením Václava Klause. Reformní snahy českých zákonodárců ve volební období 1998 až 2002 jsou tedy pochopitelné a logické. Přehnaná účelovost výsledné reformy už je věc druhá a není předmětem této kapitoly. (Chytilek...et. al. 2009)

Volební systém ČR

Struktura nového volebního systému byla upravena stejně jako v předchozí zmařené novele ve všech hlavních proměnných. Rozumějme jimi volební formulí, volební

³² Pokud opomineme volby 1990, které byly výrazně ovlivněny revoluční náladou, a nelze na jejich základě vysledovat dlouhodobý trend

obvody, počet skrutinií a v neposlední řadě také uzavírací klauzuli. Následující volby přinesly na základě této reformy také nový aspekt, díky němuž bylo umožněno českým občanům žijícím v zahraničí účastnit se našich voleb v jejich současné zemi.

Území ČR je rozděleno na 14 volebních obvodů, jejichž hranice plně kopírují území vyšších územně samosprávných celků, kterými jsou kraje. Vstup do prvního skrutinia je podmíněn obligátní hranicí pěti procent, která má za úkol zamezit tříštění politického spektra a eliminovat extrémistické vlivy. Pro vícečlenné koalice platí totožné aditivní kvórum, které bylo implementováno do předchozí neúspěšné reformy (10, 15, 20%). Distribuci mandátů obstarává po úspěšném vstupu do skrutinia d'Hondtova volební formule³³, jež díky svým matematickým vlastnostem dokáže rozdělit všechna křesla v rámci pouze jednoho skrutinia. Podrobná analýza d'Hondtova dělitele se nachází v kapitole *Poměrné volební systémy*. Aktivní volební právo má každý občan starší 18 let, který není zbaven způsobilosti k právním úkonům a také není zbaven svobody z důvodu ochrany zdraví lidí. Novela dále posílila váhu preferenčních hlasů. Ve volbách 2002 bylo zapotřebí získat podporu 7% voličů příslušné strany, ve volbách 2006 tato hranice klesla dokonce na 5%. Od voleb 2006 se počet preferenčních hlasů vrátil na čtyři. Státní příspěvek představuje 100 Kč všem partajím, překročí kvórum 15% hlasů. (Chytilík...et. al. 2009)

Popsaná volební pravidla byla aplikována již na troje volby, a to v letech 2002, 2006 a 2010. Jaký koaliční potenciál tento systém politickým stranám nabízí, jaká je jeho proporcionalita a není nutné jej opět reformovat? Všechny tyto stěžejní otázky budou předmětem analýzy dalších pasáží této práce.

³³ Počty hlasů stran jsou postupně děleny čísly 1, 2, 3, 4,...n, kde n je o jedno větší, než je počet přidělovaných mandátů ve volebním obvodu

4. DŮSLEDKY SOUČASNÉHO VOLEBNÍHO SYSTÉMU NA KOALIČNÍ POTENCIÁL A JEHO MOŽNÉ REFORMY

V první části této kapitoly představím volební výsledky a následně vzniklé typy vlád, které vygeneroval nový volební systém. Dále se hodlám zabývat vlivem jednotlivých segmentů současného volebního systému na vznik akceschopné koaliční vlády a porovnat jej s tím předchozím. V neposlední řadě budu analyzovat ucelené a relevantní návrhy na reformy stávajícího systému.

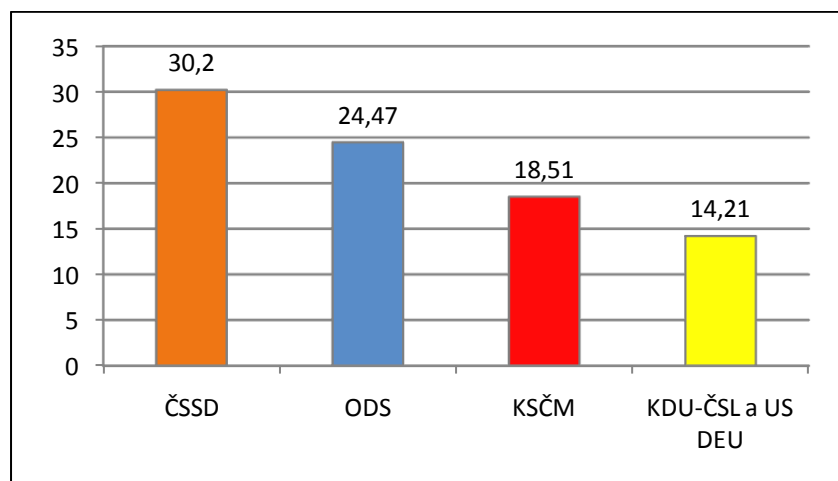
4.1 Volební výsledky vyprodukované stávajícím volebním systémem

4.1.1 Volby 2002

První volby konané podle pravidel novelizovaného volebního zákona vyhrála ČSSD se ziskem 70 mandátů v Poslanecké sněmovně. Druhá ODS vytěžila 58, komunisté 41 a čtvrtá Koalice 31 křesel. Vítězná sociální demokracie sestavila po volbách vládu s KDU-ČSL a US-DEU. Ministerským předsedou se stal Vladimír Špidla, který si v předvolebních vyjednáváních dokázal vydobýt 65% ministerských křesel ve vládě (v PS měla ČSSD 69% koaličních křesel). Takto proporční rozdělení moci ve prospěch vítězné strany dosud politický systém v ČR nezažil. Vládní koalice ovšem disponovala nejtěsnější možnou většinou 101 hlasů, což ji činilo výrazně zranitelnou. Zřejmá ideologická diferenciací koaličních partnerů rovněž nepředstavovala stabilizující prvek, což se ukázalo především v závěrečné fázi volebního období, kdy menší koaliční strany spolupracovaly spíše s opoziční ODS, a socialisté spoléhali v PS na hlasy KSČM. Dalšími alternativami na sestavení většiny bylo spojení ČSSD s KSČM, čímž by ale socialisté porušili stanovy vlastní strany anebo mohla vzniknout opět velká koalice ČSSD a ODS, která by po nepopulární vládě opoziční smlouvy vedla pravděpodobně k diskreditaci nejsilnějších politických hráčů u voličů. Přestože se za toto volební období třikrát změnil premiér³⁴ a v žádném případě nelze hovořit o akceschopné vládě, konaly se následující volby v řádném termínu. (Vodička-Cabada 2003)

³⁴ V.Špidla, S. Gross, J.Paroubek

Graf 1. - výsledky voleb v roce 2002 (%)

Zdroj: Novák-Lebeda 2004

4.1.2 Volby 2006

Ve volbách v roce 2006 zaznamenala ODS i ČSSD historicky nejlepší volební výsledek v novodobé české historii. Přesto trvalo více než šest měsíců, než byla ustanovena legitimní vláda s důvěrou Poslanecké sněmovny. Rozložení sil v dolní komoře bylo ještě složitější než v předcházejících volbách. Levice (ČSSD+KSČM) stejně jako strany pravého středu (ODS+KDU-ČSL+SZ) disponovaly shodně sty mandáty. Takováto patová nastala v českém politickém systému vůbec poprvé. (Lebeda...et. al. 2007)

Sestavením vlády byl dvakrát pověřen předseda vítězné ODS, Mirek Topolánek. Poprvé předstoupil před sněmovnu 3. října 2006. Jeho vláda složená pouze z členů ODS doplněná nestraníky důvěru nezískala³⁵. Přesto ji byla podle Ústavy České republiky ponechána dočasná exekutivní moc, a to do doby, než bylo z patové situace nalezeno východisko. Druhá Topolánkova vláda již byla čistě politická a skládala se ze zástupců ODS, KDU-ČSL a Strany zelených. Koaliční partneři si rozdělili křesla v poměru 9:5:4. Podruhé požádal Topolánek o důvěru své vlády 19. ledna 2006. Díky Miroslavu Melčákovi, Michalovi Pohankovi a Petru Wolfovi (všichni ČSSD), kteří se nezúčastnili hlasování, získala vláda poměrem 100:97 hlasů důvěru Poslanecké sněmovny.(Dostupné na³⁶)

³⁵ Poměr hlasů v Poslanecké sněmovně byl tehdy 96:99

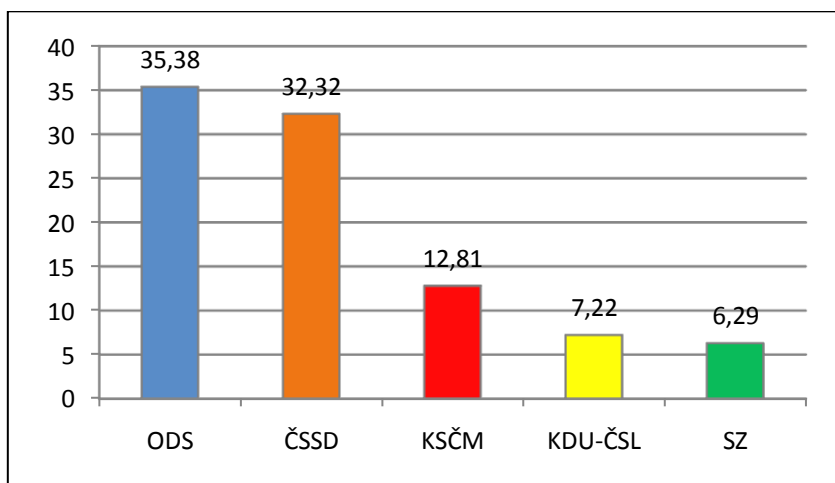
³⁶ Dostupné na: <http://www.vlada.cz> [15. dubna 2011]

24. března 2009 se především díky nejednotnosti vládních poslaneckých klubů (zapříčiněných častými koaličními spory), podařilo opozici za pomoci několika poslanců koaličních stran vyslovit vládě Mirka Topolánka nedůvěru. Ten byl poté povinen podat do rukou Prezidenta České republiky demisi. 8. května vznikla úřednická vláda Jana Fischera, která spravovala stát až do řádných voleb v roce 2010³⁷. (Dostupné na³⁸)

Jedinou alternativou na sestavení většinové vlády, ve které by nefigurovali komunisté, bylo nepopulární spojení ČSSD a ODS. Tento koncept byl po minulých zkušenostech stále politicky neprůchodný.

S ohledem na nezbytnost silné, jasně vyprofilované opozice, ale také ideologické heterogenity obou stran, je podle mého názoru případný projekt velké koalice nesystematickým řešením povolební patové situace. Za mnohem rozumnější variantu považuji buď opakování voleb, které ovšem může vygenerovat stejné či podobné poměry, nebo konstruktivně a především přiměřeně reformovat volební systém. Myslím si, že v liberálním, názorově bipolárním státě by mohla proporční čistota poměrného systému do jisté míry ustoupit potenciálu akceschopné vlády.

Graf 2. - výsledky voleb v roce 2006 (%)

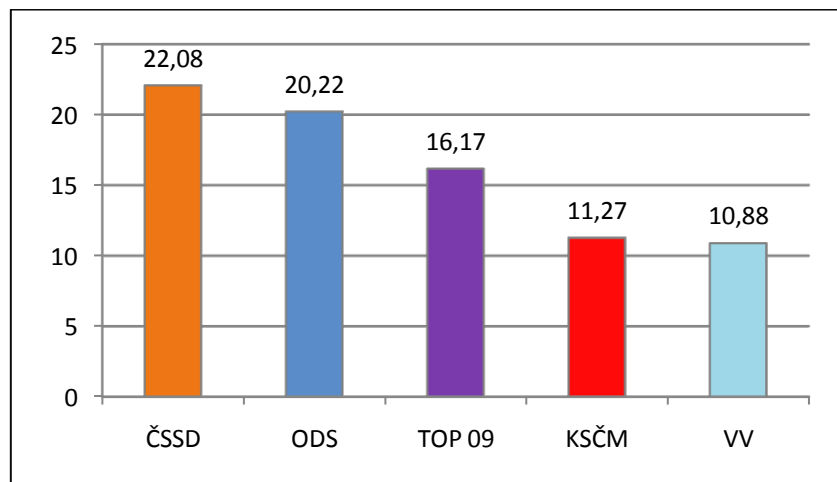
Zdroj: Lebeda...et. al. 2007

³⁷ Předčasné volby na podzim 2009 zrušil na podnět poslance Melčáka Ústavní soud. Podle soudu se nejednalo o legitimní ústavní zákon, jehož podmínkou je změna či doplnění ústavy a tudíž nebyl v souladu s demokratickým právním řádem. Navíc byl zákon retroaktivní, což ústava také nepřipouští. Dostupné na: <http://www.novinky.cz/domaci/178712-ustavni-soud-zrusil-volby-co-bude-dal.html> [15. dubna 2011]

³⁸ Dostupné na www.vlada.cz [15. dubna 2011]

4.1.3 Volby 2010

Graf 3. - výsledky voleb v roce 2010 (%)

Zdroj: www.volby.cz [10.dubna 2011]

Výsledky voleb v roce 2010 lze podle mého názoru označit za přelomové. Hegemonie dvou doposud nejsilnějších stran doznala výrazného oslabení. Český volič se stal mnohem odvážnějším a aktivnějším, což je možné dokumentovat na množství preferenčních hlasů, které výrazně zahýbaly s původními kandidátkami jednotlivých partají. Nečekaný úspěch zaznamenaly ve volbách především strany pravého středu, reprezentované tradičně Občanskou demokratickou stranou, dále pak novou stranou se starými tvářemi TOP 09 a celostátně politickým nováčkem Věci veřejnými. Koalice, kterou spolu po volbách tyto politické strany celkem hladce uzavřely, jim zaručuje pohodlných 118 poslaneckých křesel. Takovouto výraznou většinu česká politická scéna nepamatuje. Předvolební étos, který měl výrazně revoluční nádech a zaměřoval se především na fiskální problematiku státu, napomohl právě středo-pravé ideologii. Sestavením vlády byl také poprvé v historii pověřen předseda druhé nejsilnější strany ve volbách, kterým byl Petr Nečas z ODS. Jeho vláda „rozpočtové odpovědnosti, práva a boje proti korupci“ je i přes výrazné koaliční rozpory stále u moci. Reformy, které deklaruje, mají přelomový charakter a mohou mít významný dopad na budoucí vývoj České republiky.

Snahy reformovat volební systém nejsou po těchto volbách již tak hlasité, což považují za určitý problém³⁹. Chování voličů nečekaně vybočilo ze zajetých kolejí a lze jen těžko odhadovat, jakým způsobem se bude dále ubírat. Podle mého názoru by bylo přesto rozumné nastavit systém takovým způsobem, aby se co nejvíce zamezilo možnosti vzniku povolebního patu, kterého jsme byli svědkem v přecházejících volbách. I přesto, že tato situace vznikla z proporčně vyspělého a čistého systému, není pro rozvoj státu přínosem, ale naopak jej oslabuje.

4.2 Dopady současného volebního systému na koaliční potenciál

Charakter současného volebního systému zasáhl znatelně do výsledů voleb především v roce 2006. Přestože tehdy vládní koalice (ODS+KDU-ČSL+SZ) získala o 200 000 (tj. 3,75 %) hlasů více nežli opoziční levicový blok, síly ve sněmovně byly vyrovnané. O tom, proč k takovéto situaci došlo a jaké další faktory nakonec rozhodují o těsných parlamentních většinách, bude podrobně analyzováno v následujících podkapitolách. (Lebeda...et.al 2007)

Ještě předtím je ale nutné zmínit, že největší překážku pro koaliční potenciál nově vzniklých demokratických vlád je přítomnost KSČM v parlamentu. I dvacet let po Listopadu 1989 si tato partaj udržuje nezanedbatelné postavení ve strukturách českého stranického systému. Tím, že většina demokratických stran spolupráci s komunisty odmítá, zmenšuje svůj manévrovací prostor k vytvoření silné vlády, která se bude moci opřít o jasnou většinu v poslanecké sněmovně. Alespoň nejtěsnější většinu 101 hlasů neskládají strany z plné kapacity dvou set poslanců, ale pohybují se v rozmezí někde kolem 170-175 poslanci. Komunistů totiž zatím vždy po každých polistopadových volbách náleželo přes 20 křesel ve sněmovně.

4.2.1 Volby v zahraničí

Přestože počet hlasů odevzdaných v zahraničí je marginální, může i tento faktor promluvit do konečného rozložení sil ve sněmovně. Jak je to možné?

Zásadní proměnou představuje v tomto procesu volební obvod, do kterého jsou hlasy ze zahraničí transformovány. Ten je vybrán ještě před volbami na základě losu.

³⁹ Při realizaci této bakalářské práce se vláda nacházela v 9 měsíci svého funkčního období.

Například ve volbách v roce 2002 se zahraniční hlasy přesunuly do Jihomoravského kraje, který je díky své velikosti⁴⁰ absorboval bez jakéhokoli vlivu na konečné rozdělení mandátů (zahraničních hlasů bylo 3742). Ovšem za předpokladu, že by byl náhodným losem vybrán kraj Olomoucký, výsledná podoba Poslanecké sněmovny by doznala jistých změn. Olomoucký kraj by díky většímu počtu odevzdaných hlasů ukořistil na úkor Středočeského kraje o jeden mandát navíc. V původním kraji by o jednoho poslance přišla opoziční KSČM, zatímco v Olomouckém obvodu by byla obohacena vládní ČSSD. Ta by tak zvýšila koaliční většinu ve sněmovně ze zranitelného počtu 101, na určitě přijatelnějších 102 poslanců. (Novák-Lebeda 2004)

4.2.2 Volební formule

Nově ustanovený d'Hondtův dělitel je považován za volební formuli, která mírně zvýhodňuje velké strany. Původní Hagenbach-Bischoffova kvóta je naopak proporcčnější, bez znatelného vychýlení na tu, či onu stranu. Přesto nemá volební formule výraznější vliv na volební výsledky a zachovává si svůj primárně proporční charakter. Modelové srovnání obou formulí aplikovaných na současné volební obvody přináší na základě výsledků voleb 2002 Tabulka 10. (Novák-Lebeda 2004)

Tabulka 10. - komparace d'Hondtova dělitele a Hagenbach-Bischoffovy kvóty na základě výsledků voleb 2002

	ČSSD	ODS	KSČM	Koalice	index proporcionality ⁴¹
d'Hondtův dělitel (mandátů)	70	58	41	31	1,48
Hagenbach-Bischoffova kvóta (mand.)	70	57	40	33	1,16

Zdroj: Novák-Lebeda 2004: 236

D'Hondtův dělitel rozhodně není krokem k budoucím stabilním vládám, které český politický systém tak nutně potřebuje. Efektivní volební systém by byl takový, který zvýší rozdíl mandátů mezi první a druhou stranou. Konkrétní podoby takovýchto modelů budou nastíněny v kapitole věnované navrhovaným reformám.

⁴⁰ Není míněna plošná velikost území, nýbrž počet voličů zúčastněných voleb

⁴¹ Čím nižší hodnota, tím vyšší proporcionalita volební formule (proporcionalita celého volebního systému zohledňující ostatní důležité komponenty činila 12,53)

4.2.3 Uzavírací klauzule

Uzavírací klauzule byla jedna z mála věcí, kterou Ústavní soud shledal kompatibilní s nejvyšší právní normou státu a nezrušil ji. Proto mohla být její původně navrhovaná forma zakomponována i do současného volebního zákona. Jedná se o tzv. aditivní kvórum, které pro každou ze stran (kandidujících individuálně či v koalici) předpokládá stejnou výši klauzule. Znamená to, že subjekty nejsou přímo motivovány k předvolební spolupráci, jelikož se uzavírací klauzule kumulativně zvyšuje vždy o pět procentních bodů přímo úměrných počtu koalujících stran. (Novák-Lebeda 2004)

Modifikovaná klauzule má spíše psychologický než technický vliv na výsledky voleb. V roce 2002 znamenala rozpad Čtyřkoalice (aby se nominovala do skrutinia, potřebovala by 20% všech hlasů) a následné sloučení Unie svobody s Demokratickou Unií. Pokud by byla zachována původní sedmiprocentní klauzule pro dvoučlenné koalice, mohla Strana zelených ve volbách 2006, spolupráci s programově blízkým partnerem, zlepšit svůj volební výsledek a přehoupnout parlamentní misky vah na stranu vládní koalice. (Novák-Lebeda 2004)

Uzavírací klauzule má nepochybně také psychologický efekt na voliče. Voliči si na základě postupné zkušenosti uvědomují, že jejich hlas odevzdaný malé straně s velkou pravděpodobností propadne. Mnozí promýšlejí svou volbu mnohem strategičtěji a uvážlivěji. Tomáš Lebeda dokonce tvrdí že: „Podle některých autorů by dlouhodobě etablovaná uzavírací klauzule měla voliče vést k postupnému odklonu od malých stran, které nemají šanci ve volbách uspět“ (Lebeda...et. al. 2007: 27). Důkazem o tomto tvrzení je následující příklad. Ve volbách 1990 propadlo 18,8 % hlasů, které byly odevzdány stranám nepřekročivší uzavírací klauzuli, v roce 1992 vzrostl tento počet dokonce na rekordních 19,1 % (tři strany skončily ale necelé procento pod hladinou uzavírací klauzule), ale až ve třetích volbách se počet propadlých hlasů snížil na 11,2 %. Mnozí odborníci tvrdí, že trvá právě troje volby, než volič dostatečně porozumí účinkům volebního systému a přizpůsobí jim své volební chování. (Lebeda...et. al 2007)

Osobně považuji institut aditivního kvóra za spravedlivější a demokratičtější nástroj než předchozí model, který zjevně stranil předvolebním koalicím. Zastávám názor, že předimenzované názorové spektrum v zastupitelském sboru má spíše destabilizující charakter. Účelová předvolební spolupráce, která není založena primárně na ideologickém

souladu a chuti spolupracovat je pro demokracii kontraproduktivní. Právě proto považují současný model za vyvážený a demokratický.

4.2.4 Počet skrutinií

Současný volební zákon předpokládá pouze jedno skrutinium, v němž jsou přerozdělována všechna poslanecká křesla. Do jisté míry je tento model ovlivněn výběrem d'Hondtovy volební formule, která právě tuto schopnost má. Ovšem ani ona nevylučuje druhé skrutinium, které má v tomto případě charakter kompenzačních mandátů. V původním volebním systému se kandidátní listiny do druhého skrutinia tvořily až po skončení hlasování. Volič tedy mohl dát hlas kandidátovi, jehož neznal či dokonce ani volit nechtěl. V tomto ohledu je současný model transparentnější. (Novák-Lebeda 2004)

Pokud porovnáme současný a předchozí systém na základě proporcionality výsledků, asi nebude překvapením, že vyšší míru proporcionality vykazuje starší z nich. Právě kvůli „čistotě“ výsledků jsou víceúrovňové distribuce křesel koncipovány. Jedno skrutinium má tendenci nepatrně zvýhodňovat velké strany.

Zavedení jednoho skrutinia má spíše marginální význam s nepatrným vlivem na konečné výsledky voleb. V žádném případě není aspektem, který by napomohl vzniku akceschopné vlády.

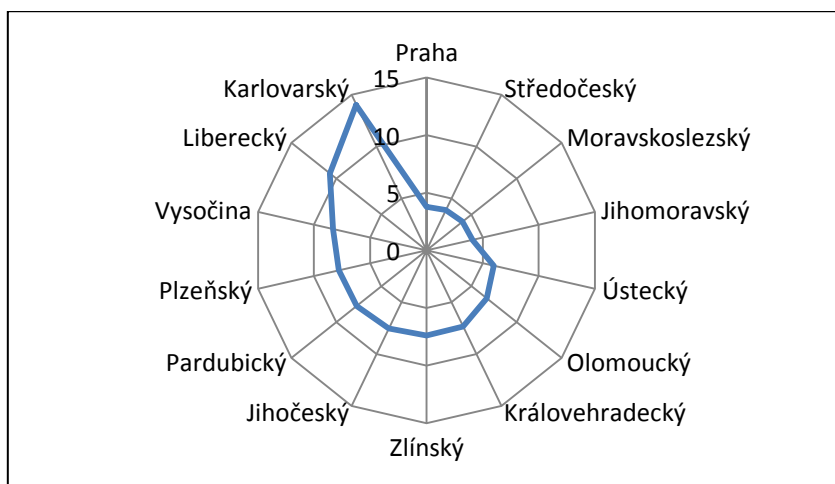
4.2.5 Velikost volebního obvodu

Změna volebních obvodů v roce 2002 má na současnou podobu českého volebního systému důležitý dopad. Předně je třeba zmínit, že jejich struktura je velice nesourodá a rozkolísaná, což je způsobeno reflektováním administrativních hranic samosprávných krajů. Tento soulad sice ulehčuje a zefektivňuje práci v průběhu voleb, na druhou stranu nabourává proporcionalitu systému. V řadě zemí je tento problém ošetřen druhým skrutiniem, které ale v českém systému chybí. (Novák-Lebeda 2004)

Heterogenní velikost obvodů je názorná na následujícím příkladě. Zatímco ve čtyřech největších obvodech (Praha, Středočeský, Jihomoravský, Moravskoslezský) se v roce 2002 volilo mezi 23 a 25 poslanci, v kraji Libereckém to bylo pouhých 8 a v Karlovarském dokonce jenom 5 poslanců. Amplituda mezi maximálním a minimálním

počtem nominovaných zastupitelů činila tedy 20 poslanců, což je na dvousetčlenný sbor výrazný nepoměr velikosti. Volební matematika byla ke Karlovarskému kraji nakonec ještě shovívavá, jelikož poměr všech odevzdaných hlasů mezi Prahou a K. Vary byl 1:48, zatímco poměr mezi přidělenými mandáty činil 1:4. V letech 2006 a 2010 se opakoval totožný scénář. Za těchto okolností jsou velké strany ve velkých volebních obvodech schopny dostat do sněmovny téměř kohokoli a volič je do jisté míry bezmocný. Například vítězná ODS získala v roce 2006 v Praze 14 mandátů. Naproti tomu výsledky malých obvodů připomínají spíše většinový systém. Vysoce položený přirozený práh⁴² zde dovoluje vstoupit do skrutinia jen větším stranám a politika se v těchto obvodech zde stává výrazně personifikovanou. (Lebeda...et. al 2007)

Graf 4. - hodnoty přirozeného prahu ve volbách 2002⁴³

Zdroj: Lebeda 2007: 33, vlastní úpravy

4.3 Porovnání nového volebního systému se starým

Diference nejdůležitějších segmentů obou systému je markantní. Počet volebních obvodů vzrostl z 8 na 14, Hagenbacg-Bischoffovu kvótu nahradil d'Hondtův dělitel, původní dvě skrutinia byla omezena na jediné a narostla uzavírací klauzule pro předvolebně koalující strany. Přesto neměly tyto změny zásadní účinek na výsledky voleb a proporcionalitu systému.

⁴² V Karlovarském kraji činil v roce 2002 11,9%. Koalici US-DEU a KDU-ČSL nestačil zisk 8,85% hlasů k zisku prvního mandátu

⁴³ Výpočet byl koncipován na základě hlasů stran, které překročily uzavírací klauzuli. Tím se hodnota přirozeného prahu ještě navýší.

Z celkového pohledu lze ale hovořit o mírném zvýhodnění větších stran. Pokud by v roce 2006 platila ještě stará pravidla, Strana zelených by jistě dosáhla lepšího výsledku, než bylo pouhých šest křesel. Napomohla by ji nejenom příznivější volební formule, ale také větší volební obvody, které by generovaly nižší přirozený práh, nutný k zisku prvního mandátů. (Lebeda...et. al. 2007)

Pro ilustraci předkládám srovnání starého a nového volebního systému aplikované na volební výsledky z let 1998 a 2002 (viz Tabulka 11). Zajímavé je, že především ve volbách 2002 se rozhodně nedalo mluvit o zvýšení koaličního potenciálu. Starý systém by vládnoucí garnituře přisoudil dokonce o mandát více. Na tomto konkrétním příkladu je zjevné, že i přes veškeré snahy demokraticky upravit způsob volby, mají vždy konečné slovo voliči, jejichž nálada může účel celého systému rozcupovat. (Novák-Lebeda 2004)

Tabulka 11. - Srovnání starého a nového vol.s. na příkladu voleb 1998 a 2002

1998	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	US	Proporcion.
Starý VS (reál)	74	63	24	20	19	11,32
Nový VS	79	66	22	16	17	12,45
Rozdíl	5	3	-2	-4	-2	
2002	ČSSD	ODS	KSČM	Koalice	Proporcion.	
Starý VS	70	56	42	32	12,53	
Nový VS (reál)	70	58	41	32	12,53	
Rozdíl	0	2	-1	-1		

Zdroj: Novák-Lebeda 2004: 246-247

Na příkladu voleb 1998 je vidět, jak rozdílné výsledky by dokázal vyprodukovat nový volební systém. Jediné, co k tomu potřebuje, je přítomnost menších stran ve skrutiniu, na jejichž úkor potom může „parazitovat“ ve prospěch větších partají.

4.4 Návrhy volebních reforem

Záhy po volbách 2006, které rozdělily poslaneckou sněmovnu na dva nesmiřitelné ideologické bloky, vyvstaly požadavky na reformu volebního zákona, který by opakování této patové situace zamezil. Druhá vláda Mirka Topolánka začala brzy po svém ustanovení tyto plány realizovat a připravila několik modelových variant, které již našly své praktické využití v některých evropských zemích. Výrazný stimulující prvek sehrály ve vyjednáváních menší koaliční strany (KDU-ČSL a SZ), jejichž požadavkem bylo zamezit „trestání“ malých stran. ODS totiž stačilo k zisku jednoho poslance necelých 25 tisíc hlasů,

zatímco zelení potřebovali na jeden mandát dvojnásobný počet voličů. Pro dokreslení paradoxní situace uvedu ještě jeden příklad. 9,58% hlasů, které získala při volbách 2006 Strana zelených v Libereckém kraji, jí nestačilo k zisku jediného křesla. Naproti tomu KDU-ČSL se 4,84% hlasů v Praze mandát získala. Takovéto disproporce dokáže vyplodit neúměrná velikost volebních obvodů. (Lebeda...et. al. 2007)

Zvýhodnění velkých stran na úkor malých bylo nejen politicky neprůchodné, ale také neefektivní, jelikož velké strany by v takovéto situaci ubíraly mandáty svým koaličním partnerům a konečný poměr by byl stále stejný. Dalším cílem reformních pravidel mělo být zvýšení odstupu první strany od druhé, což mělo usnadnit sestavování vlády.

Jednotlivé varianty vládních návrhů budu nazývat podle států, v kterých jsou uplatňovány. Ovšem Tomáš Lebeda dodává, že české návrhy jsou od způsobu volby v těchto zemích vzdálené a lze se jimi řídit pouze orientačně. (Chytilík...et. al. 2009)

Nutnost reformovat volební systém přiznává i sám Lebeda a dodává: „Problém slabých a nestabilních vlád je v České republice dlouhodobý. Od roku 1996, tj. třináct let, ČR postrádá silné vlády. Za tu dobu se u nás vystříдалo devět kabinetů. Životnost jedné vlády byla v tomto období pouhých 1,5 roku. To je dokonce méně než v zemích, které jsou učebnicovými příklady vládní nestability - například Itálie 1. republiky⁴⁴.“

4.4.1 Skotský model

Tato varianta by zajímavě skombinovala dvě skrutinia. První z nich by se odehrávalo na úrovni současných 14 volebních obvodů a pomocí dělitele Sainte-Laguého⁴⁵ (číselná řada 1, 3, 5, 7 ...) by se v něm rozdělovalo 175 křesel. Ve druhém, tentokrát celostátním skrutiniu, by se rozděloval fixní počet 25 mandátů, jejichž distribuci by paralelně zajišťovaly dvě volební formule. První z nich by byl d'Hondtův dělitel a sloužil by výhradně pro vítěznou stranu z prvního přerozdělování v krajích. Pro ostatní partaje se předpokládá opět dělitel Sainte-Laguého. Další alternativou byla aplikace dánského dělitele (číselná řada 1, 4, 7, 10) pro druhé skrutinium, což by vedlo k ještě výraznějšímu nadhodnocení vítězné strany. (Chytilík...et. al. 2009)

⁴⁴ Dostupné na: <http://domaci.ihned.cz/c1-37389090-politolog-lebeda-je-nutne-volit-jinak-jsme-na-tom-hur-nez-italie> [15. dubna 2011]

⁴⁵ Tato volební formule mírně favorizuje malé a středně velké subjekty

Na první pohled je zřejmé, že tato metoda je uměle vytvořenou modifikací klasických volebních pravidel za účelem stabilizace politického prostředí v zemi. Netypická forma druhého skrutinia sleduje jediný účel, kterým je naddimenzování vítězné strany. Své zalíbení si v tomto systému mohou najít ale také menší partaje, pro něž je díky příznivé volební formuli snazší dosáhnout prvního mandátu. Hlavním prohrávajícím se na základě těchto matematických zákonitostí stává druhá strana na pásce. Oba požadavky, tedy lepší výchozí pozice pro malé strany a bonus pro vítěze, skotský model deklaruje.

4.4.2 Řecký model

Další varianta předpokládala zajištění vyšší proporcionality zvětšením volebních obvodů. Jejich počet by klesl na 8 a hranice by kopírovaly vymezení současných regionů NUTS 2. Tyto kraje jsou typické relativně homogenním počtem obyvatel, což by vyřešilo výrazně diferencovanou hladinu přirozeného prahu, vznikající na základě stávajících pravidel. Vůči menším stranám by byla také shovívavější připravovaná Hagenbach-Bischoffova kvóta. Řecký model předpokládal pouze obvodní skrutinia, která by ovšem vyprodukovala neobsazené mandáty. Ty měly připadnout vítězné straně za jednotlivý kraj, čímž by se naplnila druhá podmínka reformy. Alternativní návrh počítal s nahrazením Hagenbach-Bischoffovy formule Hareovou kvótou, která by svou povahou vedla k většímu počtu zbytkových hlasů připadajících vítězné politické straně. (Chytilík...et. al. 2009)

4.4.3 Holandský model

Třetí varianta sice předpokládala existenci 14 volebních obvodů, ale hlavní skrutinium mělo probíhat primárně na celostátní úrovni. Tento nástroj měl vést k výrazné proporcionalitě a splnění podmínky menších koaličních stran Topolánkovy vlády. Samotné přerozdělování mělo probíhat pomocí d'Hondtova dělitele. Výsledky v krajských obvodech měly až sekundární funkci. Na jejich základě měla být rozdělena křesla⁴⁶ konkrétním stranickým kandidátů. Druhá podmínka zaručující bonus vítězné straně byla odvislá od jejího procentuálního zisku. Charakter této prémie měl být regresivní, což znamená, že čím více hlasů by vítězná strana ve volbách vyprodukovala, tím menší počet nadstavbových křesel by nakonec získala. Maximální bonus byl stanoven na 10 mandátů a

⁴⁶ jejich počet byl zřejmý již z celostátní úrovně

slučoval se s 30 % hlasů a méně. Při zisku 50 % všech hlasů strana žádný bonus dostat neměla. Alternativu představoval v holandské variantě pevný bonus 10 křesel nezávislý na množství obdržených hlasů. (Chytilík...et. al. 2009)

4.4.4 Shrnutí navrhovaných reforem Topolánkovy vlády

Všechny vládou připravené reformní návrhy splňují obě vstupní podmínky, kterými byly podhodnocené výsledky druhé nejsilnější strany a proporčnější zastoupení malých strany. Modelová projekce na příkladu voleb 2006 (Tabulka 12.) je vhodným příkladem fungování jednotlivých návrhů. V poslanecké sněmovně byly zastoupeny všechny velikosti stran, a je tedy možné udělat si komplexní obrázek o vlastnostech jednotlivých variant.

Zajímavě je, že ani v jednom z případů by nedošlo k výraznému nadhodnocení vítězné strany. Prohloubení rozdílu mezi první a druhou stranou by zajistila především transformace mandátů druhé strany ve prospěch malých partají. Bonus pro vítěze, který všechny návrhy určitými způsoby deklarují, by pro vítěznou stranu znamenal v zásadě pouhé zachování reálného výsledku. Posun v počtu mandátů by se v případě ODS rovnal maximálně 5 % oproti reálnému výsledku (z 81 v reálu na 85 v řeckém, viz Tabulka 12.). Malé strany by naopak na každé z navrhovaných reforem vydělaly. Například Strana zelených by v počtu mandátů posílila až o 117 %. Ke středně velkým stranám (př. KSČM) se všechny varianty chovají neutrálně (posun maximálně jednoho mandátu oproti reálu, viz. Tabulka 12).

Skotská varianta je z mého pohledu příliš složitá a znesnadňuje voličům orientaci ve volebním systému. Pro efektivní a fungování volebních pravidel je třeba, aby volič pochopil jejich základní vlastnosti a dokázal jim přizpůsobit své konečné rozhodnutí. Kombinace dvou volebních formulí pro různé strany působí netransparentně. Pokud odborníci tvrdí, že jsou pro správné pochopení a etablování volebního systému zapotřebí alespoň troje volby, v případě skotského modelu by se toto časové období mohlo ještě prodloužit. Další problém pro mne představuje zachování současných volebních obvodů, které jsou z velké části příliš disproporční.

Nejideálnějším modelem navrhovaným Topolánkovou vládou je z mého pohledu ten řecký. Díky jeho spravedlivějším volebním obvodům (NUTS 2) dokáže dostatečně ohodnotit malé strany. Homogenita obvodů stranám navíc nedovoluje strategicky kalkulovat s personálním obsazením jednotlivých krajských kandidátek. Řecký systém sice

produkuje největší rozdíl mezi první a druhou stranou, avšak tato odchylka není od ostatních návrhů nijak výrazná, navíc alternativní forma této varianty je v tomto ohledu citlivější. K řeckému modelu se nakonec Topolánkova vláda přiklonila, ale prosadit ho již nestihla.

Holandský model sice na jednu stranu řeší problém malých partají (snížení přirozený pruhu) zavedením celostátního volebního obvodu, ale zároveň stranám umožňuje účelově rozmisťovat své kandidáty do krajů podle jejich velikosti (v krajích přidělují mandáty jednotlivým kandidátům).

Pokud by se v roce 2006 volilo podle některé z navrhovaných variant, vlády by disponovala minimálně 105 poslanci.

Tabulka 12. - návrhy volebních reforem na příkladě voleb 2006

	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ
reálný výsledek voleb (mandáty)	81	74	26	13	6
Skotský	80	67	26	14	13
Skotský alternativa	83	65	25	14	13
Řecký	85	67	25	12	11
Řecký alternativa	82	70	25	12	11
Holandský	82	66	26	14	12
Holandský alternativa	79	67	26	15	13

Zdroj:⁴⁷

4.4.5 Postoj ČSSD

V oficiálních programech sociální demokracie se ucelený názor na případnou reformu stávajícího volebního uspořádání nevyskytuje. Bylo tedy nutné oslovit vybrané členy této partaje a pokusit se tyto informace zjistit přímo od nich. Jako prvního jsem pomocí e-mailu oslovil stínového ministra vnitra Jeronýma Tejce⁴⁸, od kterého se mi po dlouhou dobu nedostávalo požadované odpovědi. Postupně jsem tady rozesílal své prosby o vyjádření i dalším vrcholným představitelům ČSSD, kterými byly např. 1. místopředseda

⁴⁷ http://domaci.ihned.cz/c4-10076540-26372760-002000_d-revoluce-ve-volbach-vlada-ma-9-novych-variant-systemu [15. dubna 2011]

⁴⁸ Vzhledem k jeho agendě jsem předpokládal, že by k problematice volebního systému měl mít nejbližší. Volby zajišťuje právě ministerstvo vnitra.

Michal Hašek, místopředseda Jiří Dienstbier ml., hejtman jihočeského kraje a stínový ministr pro místní rozvoj Jiří Zimola, bývalý předseda strany a nynější poslanec Jiří Paroubek či senátor Miroslav Krejča. Do termínu odevzdání bakalářské práce mi své reflexe zaslali Jeroným Tejc (nabídl osobní schůzku), Miroslav Krejča (také nabídl osobní schůzku) a prostřednictvím svého spolupracovníka Luboše Hešíka také Jiří Zimola. Pro úplnost jsem telefonicky kontaktoval také PR manažera a tiskového mluvčího strany Martina Ayera. Na základě syntézy vyjádření těchto představitelů a neúplných informací z internetu jsem poskládal následující stanovisko ČSSD k současnému volebnímu systému a jeho možným reformám.

Vzhledem k nedávnému volebnímu sjezdu ČSSD, na kterém se téměř kompletně obměnilo vedení strany, je velice složité získat relevantní a dlouhodobé stanovisko strany. Většina veřejných vyjádření na dané téma pochází ještě doby starého aparátu pod vedením Jiřího Paroubka. Postoj sociální demokracie rozdělím tedy podle vedení strany na dvě části.

Po volbách v roce 2006 se tehdejší předseda strany Jiří Paroubek nechal slyšet, že si umí představit podobný systém, jaký dnes funguje ve Francii, ve které funguje systém absolutní většiny, v jehož rámci postupují do druhého kola kandidáti se ziskem alespoň 12,5%. Po výsledku těchto voleb se ale nelze divit, že pro posílení většinových prvků existovala politická vůle. (Dostupné na: ⁴⁹)

Po zveřejnění reformních návrhů Topolánkovy vlády přišel se svým řešením také Jiří Paroubek. Podle jeho názoru byly vládní varianty kvůli bonusu pro vítěze nepřijatelné. Začátkem roku 2009, tehdy ještě jako předseda ČSSD, navrhl navýšení počtu volebních obvodů ze 14 na 20. Realizovat se to mělo rozdělením velkých obvodů, jakými jsou například Praha, Středočeský, Jihomoravský či Moravskoslezský, čímž se měla vyrovnat jejich velikost. Na základě tohoto návrhu by díky většímu počtu obvodů došlo ke zvýhodnění velký stran. Naopak by se ale vyrovnaly hodnoty přirozeného prahu a nedocházelo by k tak výrazným mezikrajským disproporcím, kterých jsme svědky v současnosti. Bývalý předseda ČSSD považoval svůj návrh za mnohem lepší než ty, která připravila vláda, jelikož by prý zajistil proporčnější zastoupení politických stran. Paroubek zároveň deklaroval, že pokud by se sněmovně podařilo vládní reformní zákon schválit,

⁴⁹ http://domaci.ihned.cz/c3-18865840-002100_d-jiri-paroubek-navrhnu-jiny-volebni-system [16. dubna 2011]

napadla by ho sociální demokracie u Ústavního soudu. K tomuto kroku ale díky pádu vlády nakonec sáhnout nemusel. (Dostupné na: ⁵⁰)

Nové vedení strany je jednoznačně pro zachování poměrného systému zaručujícího rovnou soutěž politických stran. Zároveň strana nemá v plánu jakkoli reformovat stávající pravidla.

4.4.6 Vlastní stanovisko

Jak jsem zmínil již v předchozí kapitole, z připravovaných reforem bývalé Topolánkovy vlády mi byla nejbližší varianta základního řeckého modelu. Myslím si, že by tento model mohl v českém prostředí fungovat, i když nejdůležitějším hybatelem je nakonec stejně volič, který může svým rozhodnutím nastavení celého systému „postavit na hlavu“ a učinit jej neefektivním.

Jediným řešením této nejistoty je podle mého názoru zavedení systému absolutní většiny. Každý z dvou set poslaneckých mandátů by disponoval samostatným volebním obvodem. Velikost obvodů by byla určena smluvenou kvótou (počet voličů), která by zaručovala jejich relativní homogenitu. Do druhého kola volby by postupovali dva nejúspěšnější kandidáti z kola prvního. (Dostupné na: ⁵¹)

Koaliční vládnutí se v českém prostředí se potácí v neustálých krizích. Paroubkova, Topolánkova a především Nečasova vláda jsou toho názorným dokladem. Vládní spory jsou opředeny narušenými mezilidskými vztahy, personálním obsazením jednotlivých mocenských institucí a věcná témata se z politiky vytrácejí. Efektivita vládnutí je v současnosti velice nízká. Výhodu většinového uspořádání spatřuji i ve větším sepejetí voliče s poslancem a v mnohem transparentnější volbě. Tento systém také pobízí voliče k mnohem větší kontrole svého zástupce.

Na druhou stranu jsem si vědom toho, že většinový systém není tak demokratický jako poměrný a skýtá mnoho nebezpečí. Nevím, zdali je česká společnost připravena na vládu jedné strany, která drží v rukou veškerou moc. Nabízí se zde velký prostor pro korupci a nekontrolovatelné jednání. Nedílnou součástí takového systému by musely být

⁵⁰http://domaci.ihned.cz/c3-18865840-002100_d-jiri-paroubek-navrhnu-jiny-volebni-system[16.dubna 2011]

⁵¹ Pokud by absolutní většinu získal kandidát již v prvním kole, druhé by se samozřejmě již nekonalo

silné kontrolní orgány a nástroje. I přesto si myslím, že by takovýto systém byl pro Českou republiku prospěšný a posunul by ji kupředu.

5. ZÁVĚR

Nestabilita a neefektivita vlád je po celou dobu existence samostatné České republiky hlavním problémem nejen volebního, ale také politického systému. Po každých volbách (s výjimkou těch posledních) se rozhoří plamenná debata a volání po reformě stávajících volebních pravidel. Vláda Mirka Topolánka podnikla v tomto ohledu různé kroky a připravila konkrétní návrhy na změnu volby. Její úsilí zabrzdila paradoxně právě slabá podpora Poslanecké sněmovny, která jí vyjádřila nedůvěru ještě před plánovaným schválením reformy. V kontextu událostí novodobých českých voleb se nabízí otázka, zdali si voliči jednoduše takovéto těsné výsledky nepřejí. Zdali neponechat stávající systém, který sice neprodukuje akceschopné vládní garnitury, zato docela přesně reflektuje náladu ve společnosti a poslanecká sněmovna je věrným odrazem struktury obyvatelstva. Otázkou také zůstává, jak by se změnila voličská nálada se změnou volebních pravidel. Modely reformních návrhů jsou koncipovány na základě současných výsledků a lze jen těžko předpokládat proměnu voličské strategie se zavedením nového systému.

Úvodní část bakalářské práce je věnována teoretickému vymezení pojmu volební systém, jeho typologii a rozboru jednotlivých proměnných, na jejichž základě dochází ke konečnému rozdělení mandátů. Účelem této pasáže není teoretická studie přesného zařazení jednotlivých modelů do soustavy volebních systémů, ale jedná se o nezbytný teoretický základ určený pro pochopení vývoje a aktuálního stavu v českých podmínkách a zejména pro praktické využití při návrhu reformy volebního systému. Hlavní pozornost je zaměřena na volební systém poměrného zastoupení, který má své tradiční uplatnění právě v českém politickém systému.

V další části práce, věnované historickému vývoji volebního systému v českých zemích, se retrospektivně vracím až do roku 1848. Právě v období Rakouska - Uherska se začíná rozvíjet moderní pojetí volebního práva, jakožto nezbytné součásti pro relevantní zkoumání volebních systémů. Zajímavé je, že volební systém poměrného zastoupení je v českém prostředí spojen až se vznikem samostatného Československa. Tehdy se navíc jednalo o snahu jakéhosi odklonu a odlišení se vůči předchozí éře. Od této doby se vždy při zavádění nového volebního systému navazuje na tuto prvorepublikovou tradici.

V závěrečné pasáži analyzuji současný volební systém, jeho vliv na koaliční potenciál nově vzniklých vlád a možné reformy. Nutnost změnit současný způsob volby

přiznávají i mnozí politologové v čele s Tomášem Lebedou. V zásadě existuje hned několik cest z této situace.

Jednou z nich je bezesporu změna ústavy a zavedení většinového systému. Ten by mohl mít podobu jak prosté, tak absolutní většiny. Prosazení tohoto modelu by nutně musely akceptovat obě nejsilnější strany ODS a ČSSD. Za současného rozdělení by ale ani ony nesestavily v poslanecké sněmovně ústavní většinu a musely by hledat podporu mezi menšími parlamentními stranami. Za těchto okolností je tento scénář nerealizovatelný a neexistuje pro něj jakákoli politická vůle. Pro KSČM, která má v českém stranickém systému stále silnou pozici, by takováto změna byla takřka likvidační. O malých stranách typu Věcí veřejných či Strany zelených ani nemluvě.

Další možností je posílení většinových prvků ve stávajícím poměrném systému. Tento návrh ale balancuje na hraně ústavnosti a je zde velká pravděpodobnost, že bude především malými stranami napaden právě u Ústavního soudu. Mohl by se tedy opakovat scénář z roku 2001, kdy právě tímto způsobem byla smetena reforma volebního zákona.

Osobně považuji za nejrozumnější řešení zavedení jedné z variant připravených Topolánkovou vládou. Jedná se o posílení poměrnosti systému, které vyhovuje především menším subjektům s uplatněním bonusu pro vítěze (na úkor druhé strany). Vzhledem k vyrovnanosti velký stran není tímto systémem přímo ohrožen žádný z kandidujících subjektů. Nejpříjemnější je z mého pohledu řecká varianta, která pro volební obvody kopírující hranice regionů NUTS 2 předpokládá zavedení Hereovy nebo Hagenbach-Bischoffovy kvóty. Zbytkové mandáty by v tomto případě získala vítězná strana, čímž by byla posílena její pozice. Pravděpodobnost vzniku akceschopné vlády by se zavedením těchto nástrojů výrazně zvýšila. Na základě tohoto modelu by po volbách v roce 2006, 2002 i 1996 vznikla silná vládní většina v poslanecké sněmovně.

6. SUMMARY

The main problem we can see all the time during the existence of the Czech Republic is that the government isn't stable and effective. This problem is not only a problem of the electoral system but also a problem of the political system. When the elections end (except the last one), every time after this period appears the hot discussion and people want to have the reform of rules for voting, they want to change them. During the government of Mirek Topolánek we could see some tendencies and suggestions for changing the system of election. But this effort was defeated by the weak support of Chamber of deputies with its distrust of it before the planned approval of their reform. When we think about the political situation, there appears now a question. Don't the electors really want this kind of elections whose results are so close? If it is not better to leave this system which has no operational government garniture but which is able to reflect the state of mind in society and the Chamber of deputies reflects the structure of society very well. The other thing also is how much would change the voters' meaning and state of mind if there would be the change of rules for voting. The models of reform suggestions are based on current results and it's hard to say how could change the voters' strategy in case the new system would be established.

In the first part of this bachelor work there is the theoretical explanation of the term electoral system, its typology and the analysis of particular things on whose basis are finally divided the particular mandates. This part is important for good understanding of the development and current state in the Czech Republic and the conditions here and mainly is important for the practical use when we would like to suggest a reform of the electoral system. The main attention is paid to the electoral system of apportionment which is used also in the political system of the Czech Republic.

In the next part of this work you can find information about the historical development of the political system in Czech countries. Here I get back retrospectively to the year 1848. Exactly in this period, during the period of **AUSTRIA HUNGARY** begins to develop the modern conception of the right to vote that is the essential part of relevant investigation of electoral systems. It's interesting that the electoral system of apportionment appeared for the first time together with the beginning of Czechoslovakia. In this period there was the tendency to distinguish from the previous period. From this time is the establishment of new electoral system linked to this period of Czech history.

At the end I analyse the current electoral system, its influence on reforms and on the new originated governments and their potential to do a coalition. The **POLIMETRICIANS** including Tomáš Lebeda say that is important and necessary to change the current way to vote. And there are several methods how to do it.

One of them is the change of the constitution and establishment of the system of majority. The majority could be simple or absolute as well. But to be make this, it's necessary to be accepted by the two most powerful political parties ODS and ČSSD. But they can't make the constitutional majority in the Chamber of deputies now, they would have to find another support of other parliamentary parties, that are not so powerful. In this case it is not possible to realise this idea. For the political party KSČM, that is still very powerful in our Republic, this change would mean the end of its being. We can say the same about **Věcí veřejných** či **Strany zelených**.

Another option is that the elements in the current proportional representation would be boosted and it would be also probably challenged by (not so powerful) parties in the Constitutional court. We could see the same situation in 2001 when was, exactly in this way, the reform of election law disapproved.

I think the best solution would be one of the ideas that are prepared by Topolánek's government. I mean that the proportional representation should be boosted. This is good mainly for the subjects that are not so "big, powerful" with use of bonus for the winner (at the expense of another party). In this case are no subjects- that candidate- endangered because the powerful parties are very balanced. The best idea, in my opinion, is the Greek alternative that for the election districts on borders of the area NUTS2 thinks the establishment of the Hare's and Hagenbach-Bischoff's quota. In this case would get the wining party the residual mandates and its position would be also boosted. And it's very probable that new operational government would come into being. Based on this model would come into being a powerful majority government in the Chamber of deputies after the elections in 2006, 2002 and 1996.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Cabada, L., Ženíšek, M. *Smíšené volební systémy*, 1. vydání. Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-44-9
- Chytilík, R., Šedo, J., Lebeda, T., Čaloud, D. *Volební systémy*, 4. vydání. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-548-6
- Lebeda, T., Linek, L., Lyons, P., Vlachová, K., et al. *Voliči a volby 2006*, 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007. ISBN 978-80-7330-126-2
- Novák, M. *Systémy politických stran*, 1. vydání. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1997. ISBN 80-85850-22-2
- Novák, M., Lebeda, T., et al. *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání*, Dobrá voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk. 2004 ISBN 80-86473-88-0
- Říchová, B. *Úvod do současné politologie*, 2. vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-348-2
- Vodička, K., Cabada, L. *Politický systém České republiky: historie a současnost*, 1. vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-718-3

Internetové zdroje:

- domaci.ihned.cz: Jiří Paroubek: Navrhnu jiný volební systém. [online] 2011 [cit. 2011-4-16]. Dostupné na: http://domaci.ihned.cz/c3-18865840-002100_d-jiri-paroubek-navrhnu-jiny-volebni-system
- domaci.ihned.cz: Politolog Lebeda: Je nutné volit jinak, jsme na tom hůř než Itálie. [online] 2011 [cit. 2011-4-15]. Dostupné na: <http://domaci.ihned.cz/c1-37389090-politolog-lebeda-je-nutne-volit-jinak-jsme-na-tom-hur-nez-italie%20>

domaci.ihned.cz: Revoluce ve volbách: Vláda má 9 nových variant systému. [online] 2011 [cit. 2011-4-15]. Dostupné na: http://domaci.ihned.cz/c4-10076540-26372760-002000_d-revoluce-ve-volbach-vlada-ma-9-novych-variant-systemu

novinky.cz: Ústavní soud zrušil volby. Co bude dál? [online] 2011 [cit. 2011-4-15]. Dostupné na: <http://www.novinky.cz/domaci/178712-ustavni-soud-zrusil-volby-co-bude-dal.html>

slovník-cizích-slov.abz.cz: ABZ.cz: slovník cizích slov – on-line hledání. [online] 2011 [cit. 2011-1-20]. Dostupné na: <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/>

vlada.cz: Historie minulých vlád. [online] 2011 [cit. 2011-4-15]. Dostupné na: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/historie-18014/>

volby.cz: Celkové výsledky hlasování: [online] 2011 [cit. 2011-4-10] Dostupné na: <http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>

8. SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulky

Tabulka 1. - modelové užití Hareovy kvóty a metody největších zbytků.....	17
Tabulka 2. – modelové užití d'Hondtova dělitele.....	22
Tabulka 3. - počet mandátů v jednotlivých kuriích po Badeniho reformě.....	29
Tabulka 4. - Výsledek voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1920 (zveřejněny strany se ziskem min. 8% hlasů).....	35
Tabulka 5. - Národnostní složení Československa (1937).....	36
Tabulka 6. - Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1925 (uvedeny strany se ziskem min 6% hlasů).....	38
Tabulka 7. - výsledky voleb 1929 a 1935, výběr stran s relevantními výsledky.....	39
Tabulka 8. - Srovnání Hareovy a Haggenbach-Bischoffovy kvóty aplikované na výsledky voleb voleb 1929.....	40
Tabulka 9. - komparace modifikovaného d'Hondtova dělitele s návrhy ČSSD a ODS....	52
Tabulka 10. - komparace d'Hondtova dělitele a Hagenbach-Bischoffovy kvóty na základě výsledků voleb 2002.....	62
Tabulka 11. - Srovnání starého a nového vol.s. na příkladu voleb 1998 a 2002.....	66
Tabulka 12. - návrhy volebních reforem na příkladě voleb 2006.....	70

Grafy

Graf 1. - výsledky voleb v roce 2002 (%).....	58
Graf 2. - výsledky voleb v roce 2006 (%).....	59
Graf 3. - výsledky voleb v roce 2010 (%).....	60
Graf 4. - hodnoty přirozeného prahu ve volbách 2002.....	65